

HATAY ALEVİLERİ (NUSAYRİLERİ) HAKKINDA BAZI NOTLAR

(1938-1950)

Some Notes About Hatay Alevs (Nusayriyah) (1938-1950)

Yrd. Doç. Dr. Şemsettin ÇELİK¹

Özet

1921 Ankara Antlaşmasıyla Hatay'ı Anavatan'dan koparan Fransa, 1936 yılında bir el çabukluğuyla Suriye'ye bağlamak istemiştir. Buna engel olmak isteyen Türkiye, Fransız idaresindeyken Araplık propagandasının etkisiyle Türk kültüründen uzaklaşmış olan bölgedeki Alevileri kazanma çabası içerisine girmiştir. Bu çerçevede gerek iltihaktan önce gerekse iltihaktan sonra bölgeye yönelik siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve eğitim politikaları geliştirmiştir. Hatay'da Alevilerin diğer cemaatlere olan sayısal üstünlüğü, bu politikaların özellikle Hatay'daki Alevi cemaati üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. İzlenen politikalar semeresini göstermiş ve bu süreçte Hatay Alevilerinin çoğunluğu tercihlerini Türkiye'de kalma yönünde kullanırken, bazıları da bu dönemde Hatay'dan ayrılmak zorunda kalmışlardır. Ancak bunlardan bir kısmı daha sonra 1940'ların sonlarına doğru Türkiye'ye tekrar geri dönmüşlerdir. Diğer taraftan bu dönemde, Hatay Alevileri içerisinde Mehmet Cerep, Suphi Bedir Uluç, Ali Şelhum Devrim, Zeynelabidin Cilli, Abdullah Cilli gibi Hatay siyasetinde rol oynayan önemli siyasi şahsiyetler de yetişmiştir. Hatay Alevilerine dönük politikaların mihenk noktasını, bunlara Türkçeyi öğretmek için açılan kurslar ve okullar oluşturmuştur. Bu bağlamda CHP'nin yan kuruluşu olan bölgedeki halkevleriyle halkodalarına da büyük görevler düşmüştür. Özellikle Alevi Türkleriyle meskûn yerlerdeki halkevi ve halkodalarının dersaneler ve kurslar şubeleri tarafından Türkçe kursları açılmış, Türk kültürünün yerleştirilmesi için spor faaliyetleri düzenlenmiş, konferanslar verilmiştir. İzlenen bütün politikalara rağmen 1940'ların sonuna kadar Hatay Alevileri arasında konuşulan dil problemi, tam manasıyla çözülememiş ve bu durum 1949 yılı başlarında yerel basının sütunlarına dahi yansımıştır. Bu konu, Ha-

---

¹ Bayburt Üniversitesi, Bayburt Eğitim Fakültesi, İlköğretim-Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Öğretim Üyesi.

taylı aydınlar tarafından tartışılan ve halkı da rahatsız eden bir mesele hâline dönüşmüştür. Öte yandan bu dönemde Hatay'daki Alevilere dönük ülke içinden ve dışından bazı olumsuz propaganda girişimleri de meydana gelmiştir. Gerek devlet tarafından alınan tedbirler gerekse Hatay Alevilerinin sağduyulu tutumları bu propagandaları etkisiz kılmıştır. Kısacası, bu makalede Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde ulaşılan ve 1938-1950 tarihleri arasına ait bazı belgelere ve dönemin yerel matbuatına göre Hatay Alevileri hakkında bilgi verilmeye; gerek iltihak sürecinde gerekse sonrasında bölgede yaşayan Alevilere yönelik siyasi, sosyo-kültürel ve eğitim faaliyetleri üzerinde durulmaya; Hatay Alevilerinin kendilerine yönelik yapılan propagandalar karşısında sergiledikleri tutum ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hatay Alevileri, Hatay, iltihak, matbuat, eğitim, Türkçe, halkevleri, halkodaları.

Abstract

France that broke off Hatay from the Motherland with the 1921 Ankara Agreement wanted to connect it to Syria with a sleight of hand in 1936. Turkey that wanted to prevent this entered into an attempt to gain the Alevis in the region, who moved away from the Turkish culture with the influence of Arab propaganda when it was under the French. In this context, it developed political, social, cultural, economic and educational policies for the region both before joining and after joining as well. Alevis' numerical superiority over the other communities in Hatay, led these policies to be focused especially on the Alevi community in Hatay. The policies followed achieved positive results, and in this process the majority of Hatay Alevis preferred to stay in Turkey, and some were forced to leave Hatay during this period. However, some of these then returned back to Turkey in the late 1940s. In this period, on the other hand, important political personalities involved in politics of Hatay such as Mehmet Cerep, Suphi Bedir Uluç, Ali Şelhum Devrim, Zeynelabidin Cilli, Abdullah Cilli in Hatay Alevis grew. Schools and courses opened to teach Turkish to them constituted the benchmark of policies oriented to Hatay Alevis. In this context, major tasks were also on the community chambers and community centers in the region which were CHP's subsidiary. Turkish courses were opened by the departments of classrooms and courses of community centers and community chambers especially in the places inhabited by Turkish Alevis, sports activities were arranged and lectures were given for the placement of Turkish culture. Despite all the policy monitored, by the end of

1940, the problem of spoken language among Hatay Alevi was not fully solved and this situation was reflected even in the columns of the local press in early 1949. This topic became an issue discussed by intellectuals and bothering people of Hatay. On the other hand, within this period, some negative propaganda initiatives also occurred inside and outside the country facing Alevi in Hatay. Both the measures taken by the state and the prudent attitudes of Hatay Alevi disabled this propaganda. In short, in this article, provide information about Hatay Alevi according to some documents reached in Archive of the Prime Minister of the Republic and belonging to the period between the dates 1938-1950 of and the local Press; it has been tried to focus on the political, socio-cultural and educational activities towards Alevi living in the region both before and after the joining process; it has been tried to put forward the Hatay Alevi's attitude towards the propaganda made against them.

Key Words: Hatay Alevi, Hatay, joining, The Press, education, Turkish, community houses, public rooms.

Giriş

Bu çalışmaya başlarken Alevilerin kim oldukları ve köklerinin nereden geldiğini yazmaktan ziyade, şimdiye kadar değinilmemiş, gün yüzüne çıkarılmamış farklı bazı konuları sunma niyetindeyiz. Bunun için de Hatay Alevilerinin kazanılmasına dönük çalışmalardan kısaca bahsederek asıl konumuz olan “1938-1950 Tarihleri Arasında Hatay Alevileri Hakkında Bazı Notlar”a geçeceğiz.

1921 Ankara Antlaşması ile Hatay üzerinde manda idaresini kuran Fransa, 1936'da bölgeyi Suriye'ye bağlamak istemiştir. Türkiye'nin durumu fark etmesi üzerine bölgedeki Türkler ile irtibata geçilmiş ve sancağın bir oldu-bittiye getirilerek Suriye'ye bağlanmasına engel olunmuştur. Sonuç olarak da halk Suriye yanlısı ve Türk taraftarı olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Demir, 2012: s. 47). İşte burada Türkiye'nin bölge insanını özellikle Alevileri kazanmak için geliştirdiği politikalar devreye girmiştir.

Aslında Hatay bölgesindeki Alevilere yönelik politik faaliyetler Osmanlı döneminde başlamış, padişahlardan II. Abdulhamit zamanında bu politika bir adım daha ileri götürülerek bunlarla meskun mıntikalarda mektepler açılmak suretiyle bunların kazanılması sağlanmaya çalışılmıştır (Aksoy, 2010: s. 199). Ancak Fransız idaresindeyken yapılan Araplık propagandasının etkisiyle bunlar Türk kültüründen biraz

uzaklaşmışlardır. İltihaktan sonra Cumhuriyet hükümetleri tarafından alınan kararlar uygulama sahasına konularak bunların okutulmalarına önem verilmiş ise de devlet umduğu karşılığı görememiştir.

Hatay'ın Anavatan'a katılmasıyla buradaki Aleviler, gerek Cumhuriyet yönetimi, gerekse Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin etkisiyle tercihlerini Türkiye'de kalma yönünde kullanmışlardır. Böylece Fransız mandası altında zor şartlarda yaşamını sürdüren Hatay Alevileri, Nuri Aydın Konuralp'e göre Cumhuriyet idaresiyle birlikte bu bölgedeki en mesut köylülerden daha üstün bir refah seviyesine yükselmişlerdir. Türkçeyi çok iyi konuşmalarına rağmen, çarşı ve pazarlarda Arapça konuşmaktan vazgeçmemişlerdir. Nuri Bey'in değerlendirmesine göre maddi ve manevi menfaatleri Türkçeyi iyi konuşmakta ve kaderleri Türklerle birlikte olan Aleviler için, Türkiye'yi ve Türkleri sevmedikleri için Türkçe konuşmadıkları söylenemezdi. Eğer böyle olsaydı iltihak sürecinde² Türkiye'de kalmak yerine Suriye'ye giderlerdi. Suriye'ye gitmek için ellerinde fırsat varken gitmeyip de burada kalmaları, Türkleri sevdiklerinin en büyük delilidir. O hâlde sorun şuydu: Arapça konuşmakta neden ısrar ediyorlardı? Nuri Bey, bunu da bir alışkanlığı bırakmanın çok zor olmasına ve Alevilerin kendi ileri gelenlerinin bu işte öncülük yapacak fikri seviyeye ulaşamamış olmalarına bağlamıştır (Konuralp, Hatay Postası, 18 Eylül 1948: 1).

İltihak Sürecinde Hatay Alevileri

Hatay Anavatan'a katılmadan önce, Hatay'ın bağımsızlığını sağlayacak olan seçimlerde, buradaki Alevilerin kazanılması için Türkiye tarafından girişimlerde bulunulmuştu. Bu yönde Dışişleri Bakanlığında Sancak meselesiyle ilgili bir komite oluşturulmuş ve bu komitenin 28 Temmuz 1937'de yaptığı ilk toplantısında uygulanacak olan strateji belirlenmişti. Komitenin belirlediği stratejinin aşağıdaki bazı maddeleri ise Hatay'daki Alevilerin kazanılmasına yönelikti (Demir, 2012: s. 58-61):

“Hatay intihabında Alevilerin mühim rolleri olduğu zati devletlerince malumdur. Halen Alevilerin kazanılması için faaliyet gösterilmektedir. Bu faaliyetin takviyesine ihtiyaç görülmüştür. Hatay halk mümessillerine Alevilerden bir kısmını Adana'da amelelik yapmak üzere pasaportsuz geçmelerine tarafımızdan müsaade edilmesi için müracaatlar vaki olduğu ve bunlara müsaade edildiği takdirde Türkiye'den iyi intibalarla döneceklerinden Alevilerin üzerinde iyi tesir yapacağı anlaşılmıştır. Bu va-

² İltihak sürecinden kasıt; Hatay'ın Anavatan'a katılmasından önceki dönem olan özellikle Türkiye tarafından buraya dönük çalışmaların yoğunlaştığı 1936-1939 yılları arasındır.

ziyet mütalaa olundu ve Alevilerin amelelik için Adana muntkasına gelmelerinde bir mahzur olmadığı ve bilakis yapılacak telkinlerle faydeler temin edileceği neticesine varıldı. Ancak Türkiye'ye pasaportsuz geldikleri takdirde avdetlerinde takibata maruz kalmaları ihtimali de nazarı dikkate alınarak Adana vilayetine bunların pasaportsuz gelmeleri halinde kendileri için düşünüldüğü gibi bir müşkülata ve mahzur yoksa kabul edilmeleri ve hudutta polis tarafından kendilerine birer vesika verilmesi ve ayrıca işleri biter bitmez Hatay'a dönmeleri ve intihapta behemahal hazır bulunmaları için tedbir alınması yolunda talimat verildi. Bu hususta Maliyece bir müşkülata maruz bırakılmamaları için keyfiyetten Maliye Vekaleti'nin de haberdar edilmesi yüksek ten-siplerine arz olunur.

Hatay intihabatında Alevi ve Arap muntkalarında Türkler lehinde hareket tertibi ve reyler kazanılması için zaruri bir takım masrafların yapılması tabii görülmüştür. Bunun için tafsilatı bağlı listede görüleceği gibi 54 bin liraya ihtiyaç görülmektedir. Yine aynı listede yazılı propaganda neşriyatı, nüfus yazımı gibi işler için de 9.410 liraya ihtiyaç gösterilmektedir."

Bu maddelere bakıldığında Türkiye'nin, seçimlerden önce Hatay'daki Alevilerin iradesini mutlaka kazanmaktan yana olduğu, ekonomik yardımlar başta olmak üzere bütün imkanlarını kullanmaktan çekinmediği anlaşılmaktadır. Türkiye bununla da yetinmemiş, konu bizzat Atatürk tarafından ele alınmış, Dört Yol'daki Milli Amele Hizmetleri kısa ismiyle MAH olan teşkilatın başına Tayfur Sökmen³ getirilmiş ve Tayfur Bey'le Selim Çelenk'ten,⁴ Alevilerin "Eti Türkü" oldukları yönünde propaganda yapmaları istenmişti (Sökmen, 1978: 96-98; Melek, 1986: 36-37). Ancak bu süreçte Fransızlar da boş durmamış Hatay'da bir Türk-Alevi çatışması çıkarmak için ellerinden gelen çabayı göstermişlerdi. 1937 Ağustos ayında Türkler ile Aleviler arasında çıkan olaylarda Fransızlar, Şeyh Maruf'un oğlu Abdullah Cilli'yi sorumlu tutarak onu elde etmeyi ve çıkarları doğrultusunda kullanmayı amaçlamışlardı. Abdullah Bey'in saklanarak Dört Yol'a gelmesi ve orada Tayfur Bey tarafından gerekli şekilde

³ Tayfur Sökmen, yöredeki Türkmenlerin en etkililerinden Reyhanlı aşiretine mensup olup, Eski Hatay Devleti Cumhurbaşkanı idi. BCA, 490.01.302.1225.1; İnan, s. 183.

⁴ Selim Çelenk, Çelenk, 1939 seçimlerinde Hatay milletvekilliğine adaylığını koydu. Hatay'ın Anavatana katılması sürecinde Yenigün Gazetesi neşriyat müdürlüğünü yapmaktaydı. BCA, 490.01.302.1223.1; Çelenk, Selim, *Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları*, haz. Günay Çelenk, Antakya Gazeteciler Cemiyeti Yayını, Antakya 1997, s. 34-35.

ağırlanması üzerine, Fransızların, Türkiye'nin Alevileri kazanma planlarını bozma düşünceleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı (Demir, 2012: 58-61).

Bu çerçevede Hatay'a bağımsızlık sağlayan yeni rejimin 29 Kasım 1937'de yürürlüğe girmesi üzerine, Türkiye tarafından Hataylılar ve bura doğumlu olanlar Hatay'a gönderilmeye başlanmıştı (Tunçay, 1940: 264; Selçuk, 1971: 33; Konuralp, 1970: 151). Başta memurlar olmak üzere, Hatay'a gönderilenler için hazırlanan talimatnamede “*Bütün Hataylıları Türk cephesinde toplamaya çalışacakları, özellikle Aleviler arasında Eti Türklüğünü yayarak onları milli cepheye birleştirmenin en büyük vazife olacağı*” belirtilmişti (Pehlivanlı vd., 2001: 91-92).

Söz konusu talimatnamede Alevilere özel bir önem atfedilmiştir. Bunun nedenini anlayabilmek için bu tarihlerde Hatay bölgesindeki Alevi nüfusunun oranına bakmak gerekir. Fransız istatistiklerine göre bölgenin toplam nüfusu 219.000 olup dağılımı ise Türkler %39, Aleviler %28, Ermeniler %11, Sünni Araplar %10, Rum Ortodokslar %9 ve Kürt, Çerkez, Yahudi, İsmaili, Arnavut %3'tü (Asker, 2005: 102; Duran, 2010: 117).⁵

Bu bilgilerden hareketle, katılım sürecinde Hatay'daki Alevilerin kazanılmasının Türkiye açısından çok önemli olduğu görülmektedir. Bunun için iltihak sürecinde Hatay'da oluşturulan seçim şubelerine, seçime katılmak üzere çeşitli cemaatler kaydolunmaya başlamış ve bu cemaatler içinde Alevi cemaatine mensup olanlar da yer almıştı. Zira Türkiye belirlediği stratejisine göre Hatay'daki Alevileri “*Eti Türkü*” olarak kabul etmiş ve bunların Türk listelerinden yazılması için çaba sarf etmişti. Bu süreçte Arapça konuşan Sünni Araplarla Alevilerin bir kısmı, Türk yazılmak üzere müracaatta bulunmuşlardı (Melek, 1986: 53-61; Sökmen, 1978: 106). O dönemde Antalya Milletvekili olan Tayfur Sökmen'in hazırladığı 25 Mayıs 1938 tarihli Hatay raporuna göre; 23 Mayıs 1938'de Antakya mıntıkası Affan şubesine 89, Habibünnec-car şubesine 1 Alevi kaydolurken; 24 Mayıs 1938'de Affan şubesine 234, Orhaniye şubesine 43 Alevi kaydolmuştu. Buna karşın Antakya mıntıkası Kilise, Kantara, Şeyh Mehmed, Camii Kebir şubelerine Alevilerden kayıt yaptıran olmamıştı (BCA, 030-0-010-000-000-223-505-57).

⁵ Remzi Siliöz'e göre, iltihaktan önce, Antakya şehrinin 40 binden fazla nüfusu olup bunun 35 bin kadarı Sünni ve Alevi Türklerinden oluşuyordu. Alevi Türkleri 4-5 bin kadardı. Bunlardan başka 2 bin kadar Arap Ortodoks, bin kadar Ermeni Katolik ve yüz kadar da Musevi vardı. Genel nüfusu ise, 310.000'di (Siliöz, s. 10-15).

Söz konusu rapora göre, 23 Mayıs 1938 tarihinde Affan şubesine kayıt yaptıran 103 kişinin 89'u, 25 Mayıs 1938'de Habibünneccar şubesine kayıt yaptıran 103 kişiden 1'i, 24 Mayıs 1938'de Affan şubesine kayıt yaptıran 239 kişiden 234'ü ve yine aynı tarihte Orhaniye şubesine kayıt yaptıran 43 kişinin tamamı Alevi olarak kaydedilmişti. Ayrıca 24 Mayıs 1938'de İskenderun mıntıkası Çay Mahallesi Şubesine kayıt yaptıran 47 kişiden 7'si Alevi olup İskenderun Yenişehir şubesine Alevilerden kayıt yaptıran olmamıştı (BCA, 030-0-010-000-000-223-505-57).

Yukarda bahsi geçen Alevilerin Türk yazıldıkları yönündeki Tayfur Sökmen ile Abdurrahman Melek'in verdikleri bilgilere rağmen; ulaştığımız bazı arşiv belgeleri, seçim esnasında Alevilerin kendi cemaatlerine yazıldıklarını göstermektedir. Şöyle ki seçim esnasında isteyen istediği cemaate yazılabiliyordu. Mesela Arap, Kürt ve Rum Ortodokslardan Türk cemaatine yazılanlar vardı (BCA, 030-0-010-000-000-223-505-57; BCA, 030-0-010-000-000-223-508-13). Sonuçta Alevilerin Türk listelerine fazla yazılmadığı kendi listelerine yazıldıkları ortaya çıkmaktadır. Bu da Alevilerin bu süreçte kimliklerine sahip çıkarak kendi cemaatleri adına kaydolduklarını göstermesi açısından önemlidir.

Hatay Alevilerinin siyasi yönden etkisini görme açısından 24 Ağustos 1938'de yapılan seçimlerde, Hatay Meclisi için seçilen 40 milletvekilinin dağılımına bakmak yerinde olacaktır. Buna göre Hatay Meclisine seçilen milletvekillerinin 22'si Türk, 18'i ise diğer cemaatlere mensuptu. Diğer cemaatlere mensup 18 milletvekilinin yarısı yani 9'u Alevi idi (Çelenk, 1997: 94; Selçuk, 1971: 32).⁶ Bu da o dönemde Hatay Alevilerini diğer cemaatler arasında ön plana çıkaran önemli bir sonuçtu.

İltihak Sürecinde Hatay'dan Ayrılan Aleviler

İşte bundan dolayıdır ki, buradaki Alevilerin kazanılması Türkiye açısından vazgeçilmez bir mesele hâline gelmiş ve bölgeye gönderilen müfettişler vasıtasıyla Hatay Alevileri arasında Türkçenin yaygınlaştırılması ve yerleşmesi için çaba sarf edilmeye başlanmıştı. Ancak Türkiye tarafından izlenen bu politikası karşısında 10.000 Alevi, 1938 ve 1939'da Hatay'dan ayrılmak zorunda kalmıştı (Gökpinar, 2013: 57).

⁶ Alevilerden seçilen 9 milletvekilinin 7'si Antakya'dan 2'si ise İskenderun'dan seçilmişti (Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, TTK Yayınları, Ankara 1986, s. 61).

Diğer taraftan iltihak sürecinde bölgedeki Alevilerden 1.000 kadarı daha Hatay'ın anavatana katılması için yapılan plebisitte, tercihlerini Suriye lehine kullanmışlardı. Fakat bunların bir kısmı, sonraki süreçte Hatay'a dönmek için teşebbüslerde bulunmuşlardı. Bu çerçevede söz konusu Alevilerden bazıları sınırdan geçerek Türk tabiiyetine kabul edilmelerini istemişlerdi. Konu, Hatay İl İdare Kurulu Başkan Vekili Vedi Bilgin tarafından 18 Ocak 1947 tarihli yazıyla CHP Genel Sekreterliğine şöyle bildirilmişti (BCA, 490.1.0.0-584.17.1):

“Hatay’ın Anavatana ilhaki sırasında Alevilerden takriben bin kadar şahıs, hakkı hıyarlarını Suriye lehine istimal etmişlerdir. Burada teessüs eden Cumhuriyet idaresinin, eski Osmanlı ve Fransız idaresine benzemediğini ve halk arasında tam bir müsavat mevcut olduğunu ve eski devirlere nispetle refahta bulduklarını işiten Aleviler, Hataya tekrar dönmek için öteden beri çare aramaktadırlar.

Alevilerin siyasi maksatları olmadığı, süratle, severek ve isteyerek Türkleşmekte buldukları, Partimize olan bağlılıklarını her intihapta ispat etmiş bulunmaları göz önünde tutularak avdetlerine bir çare bulunduğu takdirde Hatay Alevilerinin Hükümet ve partimize olan bağlılıklarının bir kat daha artacağını saygılarımla arz ederim.”

Görüldüğü gibi CHP Hatay İl İdare Kurulu, Alevilerin memlekete kabullerinin yerinde bir hareket olacağı kanaatini belirtmiş ve CHP Genel Sekreterliği de 22 Şubat 1947 tarihinde Bölge Müfettişi Turhan Cemal Beriker'in bu husustaki mütalaa ve düşüncelerini bildirmesini istemiştir. Turhan Bey, 13 Mayıs 1947 tarihli yazısında, Antakya'da bulunduğu zaman tercihlerini Suriye lehine kullanarak topraklarımızdan ayrılmış olan Alevilerden bazılarının sınırdan geçerek tekrar Türk tabiiyetine kabul edilmeleri dileğinde bulunanlara rastladığını; bunların dileklerinin kolaylaştırılması için mahalli hükümet nezdinde teşebbüslerde de bulunduğunu belirtmiştir (BCA, 490.1.0.0-584.17.1).

Turhan Bey, yazısının devamında, il idare kurulu başkan vekilinin yazdığı gibi, Hatay'daki Alevi vatandaşların, vatana ve partiye bağlılıklarını her fırsatta gösterdiklerini, bu itibarla bunların tekrar Türk vatandaşlığına kabullerinin faydalı olacağı kanaatini bildirmiştir. Bunun üzerine CHP Genel Sekreterliği, 13 Haziran 1947 tarihli yazıyla söz konusu Alevilerin siyasi maksatlarının olmadığını; severek ve isteyerek “Türkleştiklerini” öne sürerek geri dönmeleri için bir çözüm yolu bulunmasının yerinde ve faydalı olacağını Başbakan Recep Peker'e arz etmiştir (BCA, 490.1.0.0-584.17.1).

Hatay Siyasetine Etkileri Bakımından Hatay Alevileri

Yukarda anlatıldığı gibi Hatay Alevileri gerek iltihak sürecinde gerekse bundan sonraki süreçte Hatay siyasetine etki etmişlerdir. Bu bağlamda Hatay Alevileri arasındaki siyasi şahsiyetler, görevleri ve Hatay siyasetine etkileri ele alındığında, gerek CHP il ve ilçe idare heyetleri içinde üye olarak gerek belediye başkanı olarak gerekse milletvekili olarak kendilerine yer buldukları görülmektedir. Aşağıda, mevcut bilgiler ışığında Hatay siyasetinde rol almış bazı Aleviler hakkında bilgi verilecektir.

Mehmet Cerep: CHP idare heyetleri içerisinde görev alan Alevi Türklerinden biri, 1940-42 yıllarında Antakya Merkez İlçe İdare Heyeti üyeliği yapan Mehmet Cerep'tir. Mehmet Bey Antakyalıydı. Şam'daki Hukuk Fakültesi'ni bitirmişti ve lisede Fransızca öğretmenliği yapıyordu (BCA, 490.01.271.1084.1). Mehmet Bey, 10 Temmuz 1946'da CHP'den istifa ederek DP'ye geçti (Yenihatay, 11 Temmuz 1946: 1). 1946 ve 1950 seçimlerinde DP'den Hatay milletvekili adayı oldu (Yenihatay, 19 Temmuz 1946: 1; Atayolu, 2 Mayıs 1950: 2). 1947-49 yılları arasında ise Hatay DP il idare kurulu üyeliğine seçildi (Atayolu, 19 Ocak 1948: 2; İleri Hürriyet, 5 Nisan 1949: 3; İskenderun, 5 Nisan 1949: 1).⁷

Suphi Bedir Uluç: 1900 Antakya doğumludur. 1941 yılında Hatay CHP vilayet idare heyeti üyeleri arasında yer alan Suphi Bedir Uluç; Hatay'daki CHP'li yetkililer tarafından Ankara'ya gönderilen raporlara göre, Hatay davasında Türk kardeşleriyle birlikte fedakârca çalışan Alevi Türklerindendi. 1946 seçimlerinde milletvekili seçildi. Milletvekili olmadan önce vilayet daimi encümen azasıydı (BCA, 490.01.271.1084.1).

Ali Şelhum Devrim: 1909 İskenderun doğumlu olup Hatay'da CHP'nin ilk kuruluşunda İskenderun müteşebbis heyeti üyesi oldu. Parti teşkilatı tamamlandıktan

---

⁷ Mehmet Cerep'in DP'ye geçmesi, CHP'li eski mesai arkadaşları arasında tepkiye neden olmuş ve hakkında olumsuz ifadeler içeren raporlar hazırlanmıştır. CHP İl İdare Heyeti Başkanı Dr. Vedi Bilgin, 18 Ocak 1947'de CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda, Mehmet Cerep hakkında şu bilgileri vermiştir: "Şam hukuk mektebinden mezundur. Fransız istihbarat dairesinde 8 sene istihbarat servisini maharetle idare etmiş ve baş tercümanlık yapacak kadar Fransızların itimadını kazanmıştır. 1932 tarihinde Fransızlar tarafından hizmetine mükâfaten milletvekili tayin edilerek Şam Meclisi'ne gönderilmiştir" (BCA, 490.01.442.1828.1).

sonra İskenderun CHP ilçe idare heyeti üyeliğine seçildi. Alevi Türklerinden olan Ali Şelhum Devrim, 1943 seçimlerinde milletvekili seçilene kadar bu görevdeydi. Beşinci CHP Kurultayı'na Hatay delegesi olarak katıldı (TBMM Kütüphane Arşivi, HT_1228_1_7). CHP Genel Sekreterliğine gönderilen raporlara göre; milli davada çok hizmetleri görülmüş ahlaken çok temiz ve siyasi karakteri sağlam birisiydi (BCA, 490.01.271.1084.1).

Zeynelabidin Cilli: Kendisi tarafından hazırlanan Mebusluk Talepnamesine göre; Eti Türklerinden olan Cilli, Hatay Devleti Millet Meclisi İkinci Başkan Vekilliği yapmış ve 1943 seçimlerinde de Hatay'dan milletvekilliğine aday adaylığını koydu. Zeynelabidin Bey, 1904 Antakya doğumlu olup Süveydiye ahalisinden ve Türk Alevi cemaatinden Şeyh Maruf'un oğludur. Paris'te Hukuk Fakültesi'ni okurken tamamlamadan bırakmış ve 1931'de Antakya'nın Harbiye Nahiyesi ilkokul öğretmenliğine tayin edildi. 1 Eylül 1938 tarihine kadar bu surette hizmet ettikten sonra, 2 Eylül 1938 tarihinde (BCA, 490.01.302.1223.1) Hatay Devleti Millet Meclisi Antakya milletvekilliğine seçildi ve Meclis ikinci başkan vekilliğine getirildi (Tekin, 2009: 30). Hatay Devleti'nin devamı müddetince, bu milli vazifeyi yerine getirmiş ve 1 Şubat 1940 tarihinde Antakya Erkek Lisesi Fransızca öğretmenliğine tayin olmuştur. 1 Ekim 1942 tarihine kadar bu vazifeyi yaptıktan sonra, Maarif Vekaletinin emri ile öğretmenlikten çekildi ve özel işleri ile uğraşmaya başladı. Türkçe, Arapça ve Fransızca lisanlarına vakıf olan Zeynelabidin Bey, 1946'da Samandağ (Süveydiye) İlçe Belediye Başkanlığına seçildi (BCA, 490.01.302.1223.1).

Abdullah Cilli: Abdullah Bey 1906'da Samandağ ilçesi Yukarı Alevişik Köyünde doğmuş olup Zeynelabidin Cilli'nin kardeşidir (TBMM Kütüphanesi Arşivi, HT_1400_1_8). Türkçe ve Arapça bilir. Hatay milli mücadelesinin başından sonuna kadar milli cephe içinde fiilen çalıştı. Bu arada Fransızlar tarafından defalarca hapsedilip cezalandırıldı. Hatay'ın istiklâli üzerine Samandağ Belediye Başkanlığına getirildi (BCA, 490.01.302.1224.2; *TBMM ALBÜMÜ 1920-2010*, 470). 1938-1946 yılları arasında Samandağ Belediye Başkanlığı yaptı. 1946-1957 tarihleri arasında Hatay Milletvekilliğinde bulundu (Hatay 1973 İl Yıllığı: 344). 8. ve 9. dönemde Hatay milletvekilliği yaptı. 25 Mayıs 1991'de vefat etti (Öztürk, 1998: 455).

Hatay'da Alevilerin Yoğun Olarak Yaşadıkları Yerler

Cumhuriyet döneminde Hatay bölgesinde bulunan Alevilerle ilgili olarak dönemin kaçakçılık raporlarında çeşitli bilgilere rastlamak mümkündür. 26 Ekim 1940

tarihli kaçakçılık raporuna göre Asi nehrinin denize döküldüğü noktaya takriben 1 kilometre uzaklıkta bulunan Süveydiye nahiyesi, birkaç Rum ailesi müstesna, tamamen Alevilerden oluşmaktaydı. Nahiyede birkaç Türk memurdan başka Türkçe konuşan da yoktu. Bu nahiyenin sakinleri, Lazkiye'deki Alevilerle çok sıkı ailevi ve ticari ilişkilere sahipti. Raporu hazırlayan heyete göre buranın ahalisi, sıralarına sağlam kimseler olduğu için bunlardan herhangi bir kaçakçılık vakasının ihbar edilerek ortaya çıkarılmasını beklemek doğru bir yöntem değildi. Ayrıca sahil kesiminde Reselhinzır Burnu'ndan itibaren gittikçe aşağı inen (alçalan) ve İskenderun'a kadar takriben 50 km. uzayan sahilin bu kısmında yaşayan halkın %90'ı Arapça konuşan Alevilerdi (BCA, 030-0-010-000-000-180-246-3).

Bu durumu Hatay Valisi Şükrü Sökmenşür'in, Gümrük ve İnhisarlar Vekili Raif Karadeniz'e hitaben yazdığı 12 Ağustos 1940 tarihli yazısı da tasdik etmekteydi. Vali Sökmenşür'e göre sınırın sahile vardığı noktadan İskenderun'a kadar bütün sahil boyunca %90 kısmı Arapça konuşan Alevi unsuru ile meskûndü. Ayrıca Antakya ile Topboğazı arasındaki yolun her iki tarafı, Antakya – Süveydiye arasındaki vadi, Antakya ile (Harbiye nahiyesi dahil olmak üzere) mıntika Alevi unsuru ile meskûndü. Yine Antakya'nın kuzeyinde Demirköprü'den itibaren Asi nehrinin kuzeyinde ve Küçük Asi'nin doğusunda göl sahili ile çevrilmiş saha da Alevi ve Arap unsuru ile meskûndü (BCA, 030-0-010-000-000-180-246-3). 1941 ve 1942 yıllarındaki CHP Bölge Müfettiş raporlarında Hatay'daki Alevi nüfusu 60.000'den fazla gösterilmişti (BCA, 490.1.0.0-510.2048.1).

Hatay'da Alevilerin yaşadığı bir başka yer Harbiye Bucağı idi. 1942 tarihli Müfettiş raporuna göre burası tamamen Alevi Türkleriyle meskûn bir yerdi (BCA, 490.01.1004.877.2; BCA, 490.01.271.1084.1). Burada da Aleviler arasında milli kültür ve terbiyeyi yaymak ve kökleştirmek için halkodası hars komitesi faaliyet halindeydi. Harbiye Halkodası, çalışmalarını nahiyenin müdürü ile ilkökul öğretmenlerinin desteğiyle sürdürüyordu. Devlet memurlarının devamlı bir surette meşgul oldukları Harbiye Halkodası, Antakya merkez kaza ve vilayet parti idare heyetlerince destekleniyordu (Çelik, 2014: 335).

1946 tarihli bir başka müfettiş raporuna göre ise Hatay'da Alevilerin yoğun olarak yaşadıkları yerler Antakya'ya bağlı Süveydiye Bucağı ile İskenderun'a bağlı Arsuz Bucağı idi. Bölge Müfettişi Rahmi Apak'ın raporuna göre bu tarihte Süveydiye ve civarında 23.000 Alevi olup burada kilometre kare başına 220 kişi düşmekteydi (BCA, 490.01.845.345.2).

Hatay Alevilerinin yaşadıkları yer konusunda benzer bilgileri Nuri Aydın Konuralp de vermektedir: Nuri Bey, “*Hatay’daki düzlüklerden Amik Ovası hariç Arsuz düzlüğü, Asi Nehri vadisi ta Süveydiye’ye kadar ova ve vadilerdeki bütün köylerde Eti Türk kardeşlerimiz otururlar*” diye bahseder (Konuralp, Hatay Postası, 21 Eylül 1948: 1).

Bütün bu bilgilerden sonra Hatay’da Alevilerin yaşadıkları yerleri aşağıdaki gibi vermek mümkündür (Gülçiçek, 2014: 7-8):

“*Hatay/Merkez: Açıkdere, Apaydın (Ubeyduye), Aşağıokçular (Belit-Fellit), Bozhüyük, Demirköprü (Cisrihadit), Dursunlu (Dursuniye), Hasanlı (Şeyh-Hasan), Kuruyer (Kurye), Küçükdalyan, Maşuklu (Maşukiye), Narlıca, Suvatlı (Cuadiye), Üzümdalı (Sabuluk/Sabuhiye).*

Hatay/Merkez/Hıdırbey: Çekmece, Aşağıtekinci (Aşağıaydı/Aynitehtani), Büyükdalyan (Dalyanmazlumpaşa), Güneysöğüt (Ziatiri), Günyazı (Akıllı/Akidi-ye), Güzelburç, Kavutcu (Karaksı/Karaksiye), Koçören (Mengülü/Mengüliye), Kuzeytepe (Tüleylikuzey), Meydancık, Odabaşı (Kavash/Kavasiye), Subaşı (Süseli/Süsiye), Toygarlı (Tellikumbelek/Tüleylihumbes), Turunçlu, Yukarı-ekinci (Yukarıaydı/Aydıfevkani).

Hatay/Merkez/Serinyol: Serinyol (Bedirgeçerkes), Alazı (Ellezi), Karalı, Oğlakören (Sunberi), Üçgedik (Avaklı/Avakiye), Zülüflühan (Zülüflükan).

Hatay/Altınözü/Merkez: Altnözü, Akdarı (Bayra/Boyra).

Hatay/Altınözü/Yiğityolu: Dokuzdal (Salkiye), Gözcek (Fırlakgöz / Ayınfuar).

Hatay/İskenderun/Merkez: Hatun (Karaağaçhatun), Konarlı (Karaağaçfernek), Nardüzü (Karaağaçnesli), Övündük, Pirinçlik, Şarkonak (Karaağaç-Biryane).

Hatay/İskenderun/Belen: Ötençay (Bakras).

Hatay/İskenderun/Uluçınar: Uluçınar (Arsuz), Akçalı (Ağcalı), Arpa-gedik, Avcıarsuyu, Beyköyü, Çetillik, Gökmeydan, Gözcüler (Alakop), Hacıahmetli, Kepirce (Çengen), Madenli, Üçgüllük (Ekber).

Hatay/Samandağ/Merkez: Çöğrülü (Sabunlucilli), Koyunoğlu (Cerepderesi), Kuşalanı (Mutayran), Mağaracık, Meydan, Mızraklı, Nahırlı, Sutaşı (Sabunlu-mutayran), Tekebaşı (Cilli), Yeşilyazı.

Hatay/Samandağ/Karaçay: Karaçay (Küçük-karaçay/Karaçaynehir), Büyüçat

(Binat/Minat), Hüseyinli, Tavla, Tavuklu, Uzunbağ (Büyükdere/ Rıdvanbüyük-dere), Yaylıca (Saylıca).”

Bununla birlikte Cumhuriyet döneminde kim/kimler tarafından hazırlandığı bilinmeyen Nusayiriler adlı bir rapora göre ise Aleviler, Akdeniz ile Nehr-i Kebir ve Asi nehirleri arasındaki dağlık mıntıkada ikamet etmekteydi. Suriye'nin kuzeyinde Kasır'da epeyce bir kalabalık teşkil ediyorlardı. Nehr-i Kebir'den sonra uzanan Güney mıntikalarda ve Buka Ovası'nın kuzeyinde ve Humus Gölü'nün batısında bile Alevi köyleri vardı (BCA, 490.1.0.0-584.17.1).

İncelediğimiz dönemde, sınırın karşı tarafında, yani Suriye'de yaşayan Aleviler hakkında Dr. Vedi Bilgin tarafından hazırlanan bir yazı dizisinden faydalanmak da mümkündür. Bilgin, 1947 yılı başlarında Suriye basınıının Hatay üzerinde hak iddia eden yazılarına bir cevap niteliğinde kaleme aldığı “*İrk bakımından Suriye*” adlı yazı dizisinde, Suriye kıtasında en çok Türklerin hükümrân olduğunu, mevcut sekenenin büyük çoğunluğunu Türklerin teşkil ettiğini belirterek şunları ifade etmiştir (Bilgin, Atayolu, 16 Ocak 1947: 2):

“*Suriye ve bilhassa şimali Suriye sekenesi hiç bir vakit Arap değildir ve olmaz. Halen bir milyon dokuz yüz bin nüfusu bulanan Suriye, Arap olmayan 250 binden fazla Alevi, 60 bin Dürzü yüz bine yakın Ermeni ve 50 binden fazla Kürt, birçok Çerkez ve bugüne kadar ana dilini henüz muhafaza etmekte bulunan birçok Türk aileleri mevcut olduğu malûmdur. Arapça konuşanlardan acaba ne kadarı halisüd-dem (saf kan) Arap olduklarını ispat edebilirler. Türkçe bir darb-ı mesel vardır. Et turnaktan ayrılmaz, derler, Türkleri de Araplardan ayırmak kabil değildir. Bizim Suriyelilerle aramızda din birliği olduğu gibi aynı Etilerin torunları bulunduğumuza şüphe yoktur. Esasen İslâmiyet denilen mucizevi kudret fethettiği memleketlere lisanını da kabul ettirmiş, Suriye, Filistin, Mısır ve Şimali Afrika'yı tamamıyla Araplaştırmıştır.*”

Vedi Bey, Suriye gazetelerinin Hatay'ın nüfus yapısıyla ilgili iddialarına ise şu cevabı vermiştir (Bilgin, Atayolu, 17 Ocak 1947: 2):

“*Hiçbir ifade rakamların verdiği belagat kadar doğru ve beliğ olamaz. Bu sebeple Hatay halkının kimler olduğunu nüfus kaydından çıkararak yazıyorum. Merak edenler bu rakamları iyi öğrensinler ve bu rakamların hilafına ne işitirlerse aldanmasın ve inanmasınlar. Hatay'ın umum nüfusu 275 bindir. Bunlardan 70 bini Alevi, 22 bini Arap ve mütebakisi Türk'tür.*”

Buna göre 1947 yılı başlarında 1.900.000 nüfuslu Suriye’de 250.000’den fazla Alevi yaşamaktaydı. Vedi Bey’in nüfus kayıtlarına dayanarak verdiği bilgilere göre Hatay’daki Alevilerin sayısı 70.000’di. Hatay’ın genel nüfusu ise 275.000 olup 22.000’i Arap ve geri kalanı da Türk’tü. Alevilerin, Hatay nüfusu içindeki oranları %40’ı bulmaktaydı. Bunlar Türkçe ile karışık bir Arapça konuşuyorlar, kendileri asıllarının nereden geldiğini ve kim olduklarını bildikleri gibi Türkler de bunları çok iyi tanıyorlardı. Hatay Alevilerinin, Araplıkla hiçbir alakaları olmadığı gibi mükemmel derecede de Türkçe konuşuyorlardı. Vedi Bey’e göre bunların, Arap olmadığına dair en büyük delil ise Türkçeyi öğrendikleri zaman bir Türk’ten farksız olarak konuşmalarıydı. Bu durumda konuşmalarından bir Türk ile bir Alevi’yi ayırt etmek mümkün değildi. Oysa bir Arap, Türkçeyi ne kadar iyi öğrenirse öğrensin iki kelime konuştuğu zaman Arap olduğu anlaşılırdı. Böyle olmasına rağmen Hatay Alevileri çoğunlukla Arapça konuşuyorlardı. Konuştukları Arapça da yarı yarıya Türkçe ile karışık bir Arapçaydı. Birçok eşya isimlerini ve özellikle mutfak araç gereçlerini Türkçe olarak adlandırıyorlardı (Bilgin, Atayolu, 17 Ocak 1947: 2).

Süveydiye Nahiye Müdürü M. Behçet Perim’in İlginç Önerisi

1942 yılı sonu itibariyle Alevilerle meskun Süveydiye nahiyesinin nüfusu 18.000 olup Behçet Perim’in ifadesiyle bu nüfusun dörtte üç buçuğu iltihaktan bu zamana kadar dört yıl geçmesine rağmen hala Arapça konuşuyordu. Hatta bu nahiye halkı, günün birinde Hatay’ın tekrar Suriye ile birleşeceğine dair gizli kanaat taşıyorlardı. Bu bakımdan Süveydiye nahiyesinin manen de ilhak edilebilmesi için, Nahiye Müdürü Behçet Bey, buraya Bulgaristan, Romanya ve Sırbistan’dan gelmiş evsiz ve topraksız halis Türk muhacirlerinin yerleştirilmesini önermiştir.(BCA, 490.1.571.2273.1).

Behçet Bey, söz konusu muhacirlerin yerleşmesi için Kapusuyu, Batayaz, Yoğunluk, Hacıhabipli ve Hıdır Bey gibi Ermenilerden metruk kalan köylerin uygun olacağını belirtmiştir⁸. Gerçi bu köylere geçici olarak Türkler yerleştirilmişti. Ama

⁸ Bu yerler, manda idaresi yıllarında Hataylı Türklere çeşitli zulümler etmiş olan ve bu sebeple hasebiyle akıbetlerinden korkarak Hatay’dan kaçan Ermenilere aitti. Ermenilerden kalan bu mallar ahden Türkiye’ye intikal etmemişti. Bu itibarla bunların müzayede suretiyle satılarak bedellerinin mal sahiplerine iade edilecekti. Bunun için Millî Emlak Müdürlüğü, bu gibi gayr-i menkulleri peyderpey satılığa çıkarmaktaydı. Bunlardan biri, Süveydiye’de Yoğunluk köyü ile Hacıhabipli köyü arasındaki Sürütme çiftliğini teşkil eden 61 parça gayr-i menkulün mülkiyeti 27 Şubat 1943 tarihinde 2.538 lira muhammen bedelle pazarlıkla Hatay Defterdarlığı tarafından satışa çıkarılmıştı (BCA, 490.1.571.2273.1).

Behçet Bey, bu köylerin ucuz fiyatlarla bazı mütegalibelere ve özellikle her fırsatta Aleviliklerini iftiharla gösteren Türkiye ile Suriye arasındaki sınır hattının iki tarafında yerleşmiş bulunmalarından dolayı casusluk, kaçakçılık vb. zararlı işlerde düşmanlara alet olan şahısların eline geçmesinden korkuyordu. Ona göre söz ettiği şahıslar, 1943 seçimlerinde Hatay'dan bir Alevi milletvekili çıkarmayı düşünecek kadar ileriye gitmişlerdi. Bunun için önemli gördüğü bu durumu biri 31 Aralık 1942, diğeri 3 Şubat 1943 tarihli iki yazıyla Vilayet Makamına sunma gereği duymuştu (BCA, 490.1.571.2273.1).

Bunun üzerine Hatay Valiliği, Süveydiye Nahiye Müdürlüğüne yazdığı 15 Şubat 1943 tarihli yazıyla defterdarlığın sattığı bahçe ve tarlaların metruk emlak olmayıp tercih haklarını Suriye lehine kullananların malı olduğu ve hukuken bunlar gidenlerin malları olduğu için antlaşma gereği lehlerine maliyece tasfiye edilmekte olduğu belirtilmiştir (BCA, 490.1.571.2273.1).

Hatay Alevilerine Yönelik Devletin Bazı Özel Teşebbüsleri

a. Hatay Alevileri ve Eğitim

Hatay bölgesindeki Alevilerin eğitilmesi ve Türkçenin öğretilmesi hususundaki çabalar daha Hatay anavatana katılmadan önce başlamıştı. Bu konu 1939 CHP Beşinci Büyük Kurultay'ında Hataylı delegeler tarafından da dilek olarak gündeme getirilmişti. Delegeler tarafından Kurultay'da dile getirilen Eti Türkleri arasında Türkçenin kısa bir sürede yayılması için maarif ve parti cephelerinden acil önlemler alınması dileği aynen kabul edilmişti (CHP Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları, 1939: 162).

Uzun süre anavatan sınırları dışında kalmış olan Hatay'daki vatandaşlar ve bu arada önemli bir sayıyı teşkil eden buradaki 60.000'den fazla Alevinin kısa zamanda Türk kültürüne intibaklarını sağlamak ve bunlar arasında Türkçeyi yaymak ve kökleştirmek için eğitime ve eğitim kurumlarını büyük görevler düşmekteydi. İncelediğimiz dönemde Türkiye'deki ilkokullar, illerin özel idare teşkilatlarına bağlıydı ve okulların öğretmen maaşları gibi masrafları bu kurumlar tarafından karşılanmaktaydı. Ancak Hatay vilayeti özel idare bütçesi çok zayıf olduğundan ilköğretim işinin bir devlet meselesi olarak ele alınması zarureti ve gerekliliği 1941 yılı başlarında bölgeye gönderilen CHP Müfettişleri tarafından gündeme getirilmiş ve vurgulanmıştı. Fahrettin Tiritoğlu tarafından hazırlanan bir raporda Hatay vilayet bütçesine genel bütçeden lüzumu kadar yardım yapılması ısrarla belirtilmişti (BCA, 490.1.0.0-510.2048.1).

Müfettiş Fahrettin Bey, bu ısrarında haksız da değildi. Nitekim Antakya merkez kazasında Paslıkaya ve Büyükburç köyleriyle Alevi köylerinde 10 adet beş sınıflı ilkokul binası inşası; İskenderun kazasında Arapderesi, Çırtman, Pirinçlik, Çengen, Kurtbağı, Höyük ve Karaçay köyleriyle merkezde yeni birer okul açılması ve Yayladağı'ndaki okula ilave yapılması ve Hassa kaza merkeziyle Aktepe ve Egbez köylerinde beş sınıflı yeni okul binaları inşası hakkındaki dilekler bütçe darlığı nedeniyle genel meclis tarafından kabul edilmemişti (BCA, 490.1.0.0-510.2048.1).

1942 yılı başlarındaki bir başka raporunda ise Fahrettin Bey, ırk ve asılları bakımından Türk oldukları şüphesiz bulunan Hatay'daki Alevilerin mezhep ayrılığı ve ihtilafları dolayısıyla Sünni Türklerle daima husumet halinde bulunmaları yüzünden, Arap diliyle kültürünün etkisi altında kalmış olduklarını ifade etmişti. Bu yüzden Tiritoglu, bunlar arasında kısa bir zamanda Türk dilinin ve kültürünün kökleştirilmesi için en önemli iş olarak ilkokul eğitiminin ele alınması gerektiği, ancak vilayet özel idaresinin dar ve zayıf bütçesiyle bu işin başarılmasının mümkün olamayacağını belirterek bir devlet meselesi hâlinde Maarif Vekaletince yürütülmesi lüzumunu ifade etmişti. Fahrettin Bey'in yaptığı araştırmalar sonucunda vardığı kanaati, Alevilerle meskûn veya Alevilerin yoğun olarak buldukları köylerde behemehal birer okul açılarak, buralara tayin olunacak öğretmenlerin maaşlarıyla diğer idare giderleri için, Hatay vilayet bütçesine devlet tarafından yardım yapılması ve bu yardımın Köy Enstitüleri Kanunu'na göre bu köylerde yeni okul açılıncaya kadar devam etmesi ve buralarda halk tarafından yaptırılacak binaların inşaat giderleri için bir miktar yardımda bulunulmasıydı (BCA, 490.1.0.0-510.2048.1).

Bölge müfettişlerinin düşünce ve kanaatleri daha sonraki yıllarda devlet tarafından başlatılan ilköğretim seferberliği ve bu çerçevede açılan özel sınıflar ile bir nebze olsun çözülmüş görünmekteydi. Nitekim ilköğretim seferberliğinin tamamlayıcı bir çalışma alanı olarak açılan özel sınıfların yurt genelinden ziyade Hatay'da eğitime katkısı daha çok olmuştu. Bu çerçevede 1945 yılı başlarında Hatay'da açılan bir özel sınıfı gezen Şükrü Balcı'nın izlenimlerine göre bu sınıfların %80'e varan öğrenci çoğunluğunu Alevi kızları ve erkek çocukları oluşturmaktaydı. Hâlbuki bunlar, o zamana kadar taassubun ve cehaletin kurbanı olarak okumaktan, yazmaktan hatta ana dilleri Türkçeyi bile iyice konuşmaktan mahrum kalmışlardı. Şükrü Bey'e göre özel sınıfların Hatay'a sağladığı faydalardan biri 12 ila 16 yaş arası 500'e yakın çocuğun kısa bir sürede önemli gelişmeler göstermesi, sınıflarına severek ve anlayarak bağlanmış olmalarıydı (Balcı, Yenigün, 24 Ocak 1945: 1-2).

b. Hatay Alevileri ve Türkçe Öğretimi

Hatay ve çevresinin, manda idaresi zamanında Arap dili ve kültürünün etkisi altında kalan bir bölge (BCA, 490.01.1004.877.2) olmasının yanı sıra, Arapça konuşan önemli sayıdaki Alevi Türkünün de bu bölgede yaşaması, Alevilerin kazanılması için Türkiye tarafından yapılan çalışmaların Hatay'ın anavatana katılmasından sonra da devam etmesine neden olmuştur. Bölgedeki halka, özellikle Alevilere⁹, Türkçeyi öğretmek ve aralarında milli kültür ve ruhu yaymak ve yerleştirmek zarureti karşısında kalınan bu süreçte, halkevlerinden büyük ölçüde yararlanılmıştır. Bunun için Hatay'da bulunan halkevlerinin dersaneler ve kurslar şubelerine önemli görevler düşmüştür.

Bu bağlamda 1939 Mayıs ayı içerisinde CHP Bölge Müfettişi Rahmi Apak, bu çerçevede Alevilerle Araplara Türkçeyi öğretmek için Hatay'da bulunan beş halkevinde "Karagöz" piyeslerinden geniş bir şekilde istifade etme düşüncesi içine girmişti. Bunu gerçekleştirmek için CHP Genel Sekreterliğinden, 16 Mayıs 1939 tarihinde arz ettiği maksada uygun surette yazılmış Karagöz piyeslerinin olup olmadığını ve buna yönelik âlet ve vasıtaların ne şekilde tedarikinin mümkün olacağını sormuştu. Genel Merkez ise 25 Haziran 1939 tarihinde cevap olarak, ellerinde bahsedilen amaca yönelik Karagöz piyeslerinin bulunmadığını, İzmir, Ankara ve Eminönü Halkevlerinin bu mevzuda hayli uğraştıklarını belirterek, bu halkevleriyle haberleşmesinin daha faydalı olacağını bildirmişti (BCA, 490.01.845.345.2; BCA, 490.1.0.0.926.606.1).

Dolayısıyla bu konu, CHP Bölge Müfettişleri tarafından her defasında halkevleri yöneticilerine tekrar tekrar hatırlatılmıştır (BCA, 490.01.1004.877.2). Konuyla ilgili olarak, daha çok Alevilerle meskûn yerlerdeki halkevlerinin dikkatleri çekilmiştir. Bunlardan biri manda idaresinde iken Sancak merkezi olmasından dolayı yabancı kültürünün etkisi altında daha fazla kalmış olan ve sakinleri arasında fazla sayıda Alevi Türkü bulunan İskenderun Halkevi olmuştur. Çalışmalarında özellikle kültür faaliyetlerine büyük bir yer ayırması gereken İskenderun Halkevini daha faydalı bir şekilde çalıştırabilmek amacıyla, bu halkevinin başkanlığına, CHP Bölge Müfettişi Fahrettin Tiritoğlu tarafından 1941 yılı sonlarında Nuri Aydın Konuralp getirilmiştir (BCA, 490.01.1004.877.2; BCA, 490.01.271.1084.1; BCA, 490.01.926.606.1). Nuri Bey göreve başladıktan sonra 1942 yılı içerisinde İskenderun Halkevi Köycülük Şubesi tarafından köy gezileri yapılmaya başlanmış ve bu gezilerde özellikle Ale-

⁹ Hilmi Uran'a göre Aleviler Türkçe bilmelerine rağmen kendi aralarında Arapça konuşuyorlardı (*Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, TİBKY, İstanbul 2008, s. 159-160).

vi köylerine önem verilmiştir. 1943 yılı başlarında halkevi tarafından açılan Türkçe okuma yazma kurslarına alınacak öğrenciler arasında Türkçeye yabancı kalmış Alevi Türklerine daha fazla yer verilmiştir (BCA, 490.01.1004.877.2). Bu çerçevede Alevilere yönelik olarak İskenderun Halkevi, 24 Eylül 1945 tarihinde “*Aleviliğin menşei*”, “*Alevilik niçin Arap memleketlerinde yer bulmamış da Türkler arasında yayılmıştır?*” konulu etüt çalışmaları, Halkevi Başkanı Nuri Aydın Konuralp tarafından konferans halinde izah edilmiştir (BCA, 490.01.1038.995.1).

Görüldüğü gibi Hatay’da Alevilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerdeki halkevlerine devlet tarafından özel bir önem verilmiştir. Bu durum Hatay’da sadece halkevleriyle sınırlı kalmamış halkodalara da yansımıştır. Anavatana katıldıktan sonra Hatay’a gönderilen CHP Bölge Müfettişlerinin özellikle Süveydiye ve Harbiye Halkodaları üzerinde önemle durdukları görülmektedir. Milli kültürün ve Türk dilin yerleşmesi ve kökleşmesi açısından buralardaki halkodalarının çalışmalarına devlet tarafından özel önem verilmiş ve buralarda bulunan müdür, öğretmen ve memurlar bu iş için seferber edilmiştir. Böyle olmasına rağmen 1942 yılında bölgede bulunan Müfettiş Fahrettin Tiritioğlu, Süveydiye ve Harbiye Halkodalarının çalışmalarını istenilen seviyede olmadığı için beğenmemiştir (BCA, 490.01.1004.877.2).

Daha sonraki yıllardaki belgelere bakıldığında, Süveydiye Halkodasının bulunduğu muhitte devlet tarafından kendisinden istenilen verimli çalışmaları gösteremediği anlaşılmaktadır. CHP Hatay Bölgesi Müfettişi Tekirdağ Milletvekili Rahmi Apak, 13 Şubat 1946 tarihli Genel Sekreterliğe yazdığı bir yazısında, Hatay’da Alevi nüfus üzerinde yapmış olduğu araştırmalarını paylaşarak, Alevi nüfusun yoğun olarak bulunduğu Süveydiye Bucağı Halkodasına yardım talebinde bulunmuştur. Rahmi Bey, yazısında Hatay’da 70 – 80 bin kadar olan ve Arapça konuşan Aleviler arasında Türk dilini yaymak için yapılan çalışmalarda, Hatay’ın anavatana katılmasından beri geçen yedi yıl içinde gerektiği kadar bir ilerleme görmediği için üzüldüğünü belirtmiştir. Ancak son iki yılda ilköğretim çalışmaları münasebeti ile yeni açılan okullarda Alevi çocuklarının çokluğunu ve Türkçe öğrenme arzularını görerek bu üzüntüsünün hafiflediğini de ifade etmiştir. Rahmi Apak, 1946 yılı başlarında bu okulların mühim bir kısmını bizzat gezmiş ve bu gidişle yirmi yıl içinde yeni neslin tamamıyla Türkçeyi öğrenecekleri kanaatine varmıştır (BCA, 490.01.845.345.2).

Diğer taraftan Rahmi Bey, Genel Sekreterlikçe gönderilen bir miktar para ile Antakya ve İskenderun’da, halkevleri vasıtası ile açılan Türkçe okuma-yazma kursla-

rını da dolaşmış ve bunların da çalışmalarına şahit olmuştur. Bütün bunlardan edindiği izlenimle, yirmi yıllık müddeti yarıya indirmek için okul dışı faaliyetlere geçmek ve Alevi kızı ve kadınına dahi Türkçeyi daha çabuk öğretmek lazım geldiğini anlamış ve bu hususta Genel Sekreterliğe şu teklifi sunmuştur (BCA, 490.01.845.345.2):

“Hatay’da, Aleviler başlıca iki bölgede kesafet halindedirler: birisi, Antakya’ya bağlı Süveydiye Bucağı, diğeri de İskenderun’un Arsuz Bucağıdır. Süveydiye ve civarında 23 bin Alevi vardır... Bunlar kamilen Arapça konuşuyor. Bu bakımdan çalışma yığınağımızı önce burada yapmak lazımdır. Bu Halkodasında mûsiki, spor, gece dersleri gibi 3 amelîyenin birden harekete geçirilmesini lüzumlu görüyorum.”

Rahmi Bey, düşündüklerini gerçekleştirmek için, ilk önce Süveydiye Halkodasına bir başkan atamayı gerekli görmüş ve bunun için de Hatay’da çok çalışkan ve tuttuğunu koparır, takipçi bir partili olarak tanıdığı Dr. Vedi Bilgin’den Süveydiye Halkodası başkanlığını kabul etmesini rica etmiştir (BCA, 490.01.845.345.2; Atayolu, 5 Şubat 1946: 2). Vedi Bey de memlekete hizmet için bu görevi kabul etmiş ancak istenilen başarıya ulaşabilmek için, 13 Şubat 1946 tarihli mektubuyla, Rahmi Bey’den bazı isteklerde bulunmuştur (Çelik, 2014: 338).

Vedi Bey mektubunda, isteklerine geçmeden önce, ana dili ve öz kültüründen mahrum kalmış Süveydiye Bucağı halkının çoğunluğunun Arap diliyle konuştukları ve buradaki mevcut okulların ihtiyacın ancak üçte birini karşılayacak sayıda olduğu için, hiç okul görmemiş olan çocuklarla halk tabakası arasında lisan öğretmek çarelerinin araştırılmasında bir zaruret gördüğünü belirtmiştir. Daha sonra bunu gerçekleştirmek için isteklerini sıralamıştır (BCA, 490.01.845.345.2):

“Bunun için Halk Dershaneleri, Temsil, Musiki, Müsamere, Halkı ilgilendiren Konferanslar ve İdman şekilleri Bedii ve Sosyal gösterilerin, lisanın yayılması ve benimsenmesi bakımından önemli olacağına ve düzenli bir programla bu konular üzerinde çalışıldığı takdirde çok iyi neticeler alınacağına inancım vardır.”

Vedi Bey’in istekleri incelendiğinde, Rahmi Apak’ın CHP Genel Sekreterliğine sunduğu görüşleriyle paralellik arz ettiği görülmektedir. Vedi Bey de Rahmi Bey gibi Süveydiye’de yaşayan Alevilere, millî eğitimin okullarıyla ve Türkçe okuma yazma kurslarıyla Türkçeyi öğretmenin yeterli olamayacağı görüşündedir. Bunun için her

ikisi de halkodasında sosyal içerikli programların yoğun bir şekilde kullanmasından yanadır. Ancak Vedi Bey, bu işleri organize etmeye mahsus olan parti binasının geçici olarak kiralanmış ve teşkilatlanmaya müsait olmayan bir evden ibaret olması ve odacının altı aylık maaşının verilmemiş bulunmasının, hedeflenen işlerin aksamasına yol açacağından bahsetmiştir. Bu yüzden odacının senelik maaşının temin edilmesini ve maaşı merkezden verilmek üzere bir müzik öğretmeninın tayin edilmesini; bunlar yapıldıktan sonra gerekli araçların öğretmenler tarafından hazırlanacak istek listesi hâlinde sunulacağını ifade etmiştir. Vedi Bey, ekli listeyle de Rahmi Apak'tan şunları istemiştir (BCA, 490.01.845.345.2):

Spor kolu için; 1 futbol ve 1 voleybol topu, 12 çift futbol kundurası, 12 futbol elbisesi ve 1 alafranga güreş minderi.

Müzik kolu için; 6 mandolin, 6 keman, 2 gitere, 1 akordeon, 2 fülüt ve 10 nota sehпасı.

Parti Müfettişi, Vedi Bey'in yaptığı teklifi yazısına bağlı olarak sunmuş ve bu planın gerçekleştirilmesi için listede yazılı müzik aletlerinin ve spor malzemelerinin Genel Sekreterlikçe tedarik edilerek Süveydiye Halkodası adına gönderilmesini istemiştir. Ayrıca 1946 yılı için ayda 100 liradan 1.200 lira müzik öğretmeni için, ayda 20 liradan 240 lira gece dersaneleri için, 1.000 lira ışık, hizmetli ve mükafaat için ki, toplam 2.440 liranın Süveydiye Halkodası Başkanlığına gönderilmesi ve Süveydiye'de iyi bir halkodası binası yapmak için merkezce girişimde bulunulmasını teklif etmiştir (BCA, 490.01.845.345.2).

Bölge Müfettişi Rahmi Bey'in bu teklifi üzerine Genel Sekreterlik, 11 Nisan 1946 tarihinde, Süveydiye Halkodasının genel ihtiyacına karşılık olarak, Hatay CHP İl Başkanlığı eliyle 1.000 lira göndermiş, Süveydiye Halkodası Başkanı Vedi Bey'in istediği müzik ve spor araçlarının da yakında gönderileceğini bildirmiştir (BCA, 490.01.845.345.2).

Genel Merkez, biri 2 Mayıs 1946 tarihinde, diğeri 10 Mayıs 1946'da olmak üzere, Süveydiye Halkodası spor kolu çalışmalarını desteklemek amacıyla, Antalya Ambarı vasıtasıyla, iki parti halinde aşağıdaki spor malzemelerini göndermişti (BCA, 490.01.1126.110.3):

Birinci parti spor malzemeleri; 20 adet spor donu, 20 adet atlet fanilas1, 10 adet sipais, 4 adet sağlık topu, 3'er adet hentbol ve voleybol topu, 2 adet basketbol topu ve 2 voleybol ağından ibaretti.

İkinci parti spor malzemeleri ise; 20'şer adet spor donu ve atlet fanilas1, 10 çift sipais, 4 adet sağlık topu, 3 adet lastikli hentbol topu, 2 adet basketbol topu, 3 adet voleybol topu, 2 adet voleybol ağı, 11 adet foslu futbol forması, 11 adet dimidon, 12 çift top ayakkabısı, 12 çift yün tozluk, 2 adet lastikli futbol topu, 1 adet kaleci donu, 1 adet kaleci fanilas1 (yün), 1 çift kaleci dizliği ve 1 adet kaleci kepinden oluşuyordu.

Bu hazırlıklardan sonra Vedi Bey, icraatlarına başlamış ve 1947 yılı ikinci devre Türkçe okuma yazma kursu açmıştı. 1 Eylül'de kurs açmaya, halkın iş durumu imkân vermemiş ve kurs 15 Eylül'de başlayıp 1 Ocak 1948'de sona ermişti. Kurs 15 öğrenci mevcuduyla açılmış ve öğretenliğini de geçen devre kurs öğretmeni Feyzullah Gürbüz yapmıştı. Süveydiye Halkodası 1948 yılı Ocak ve Eylül devresinde de Türkçe okuma yazma kursları düzenlemişti (BCA, 490.01.1060.1071.1).

Yapılan bütün çalışmalara rağmen 1940'ların sonuna gelindiğinde Hatay Alevilerinin, Türkiye açısından dil problemleri henüz çözülemediği görölmektedir. Diğer taraftan konuşulan dil açısından bakıldığında Hatay Alevilerinin Suriye'deki akrabalarıyla aynı dili, yani Arapçayı konuştukları anlaşılmaktadır. Zira Suriye'deki Sünni Araplar, Aleviler, Yezidiler, Dürzüler, Yahudiler, İsmaililer hep Arapça konuşurken; Türkler, Çerkezler, Kürtler, Ermeniler Türkçe konuşmaktaydılar (Konuralp, Hatay Postası, 19 Aralık 1948: 1). Dolayısıyla Hatay Alevilerinin dil konusundaki ısrarlarının, Alevilik kültürünü yaşatma ve kökleriyle olan bağlarını sürdürme düşüncesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Ancak Aleviler arasında konuşulan dil meselesi, Hataylıları 1949 yılı başlarında bile derinden üzüyordu. Dolayısıyla bu mesele yerel gazete sütunlarına kadar yansımıştı. Nuri Aydın Konuralp, basın aracılığıyla Hatay Alevi ileri gelenlerinden; çarşıda, pazarda, umumi yerlerde Türkçe konuşulmasını tavsiye etmelerini istemiş ve bu durum İskenderun Ziraat Bankası memurlarından Selim Uysal ile aralarında tartışmaya yol açmıştı. Nuri Bey'in Türkçe konuşulması hususundaki ısrarları, Selim Bey tarafından halk arasına nifak sokma şeklinde algılanmış ve samimiyetsizlikle suçlanmıştı. Oysaki Nuri Bey, Adana Halkevi Hars Komitesi üyesiiken bu komitenin onayıyla Adana Döşeme ocağında, Alevilerin Türk olduğu tezini ortaya atan ve bunu

tarihi delillerle ispat eden aydınlardandı. Hatta “*Alevilik propagandası yapıyor*” diye Adana Valisi Tevfik Hadi Baysal’a jurnallenmişti. Ancak vali, konferansın metnini okuduktan sonra, Nuri Bey’i takdir ve tebrik etmişti. Nuri Bey, yine aynı konu üzerinde 1939’da İskenderun Halkevinde İskenderun Hars Komitesi adına bir konferans daha vermiş ve Parti Müfettişi Fahrettin Tiritoğlu, CHP Vilayet İdare Kurulu Üyeleri ve bütün CHP’liler ile Hatay’daki Alevi ileri gelenleri hazır bulunmuşlardı. Konferansta hazır bulunanlar, bu konferansın Hatay’ın birçok yerinde verilmesini tavsiye etmişlerdi (Konuralp, Hatay Postası, 13 Mart 1949: 1-2).

c. Aleviler Arasında Konuşulan Dil Meselesi

Hatay’da 1949 yılı başlarında, Nuri Aydın Konuralp ile Selim Uysal arasında Alevilik konusunda basın yoluyla bir tartışma yaşanmıştır. Bu tartışma 1948 Eylül ayı ortalarında Nuri Bey tarafından yazılan “Hatay İskân Tarihine Kısa Bir Bakış” adlı seri yazısını, Selim Uysal’ın “Nifakın Maskesini Yırtıyoruz” adlı broşürle eleştirmesi üzerine, Nuri Bey’in ona cevap vermesiyle başlamıştı. Nuri Bey’e göre tartışmanın sebebi; kendisi tarafından ortaya atılan Alevilerin Türk olduğu tezinin, broşür sahibinin ve ona uyanların hoşlarına gitmemiş olmasıydı. Oysa Nuri Bey, yayınlanan bu seri yazı dizisinde, Alevileri rencide edici hiçbir şey olmadığı kanaatindeydi. Aksine onların Türk idaresi altındaki inkişafı, merhale merhale ortaya konulmuş, mezhebi hiçbir özelliklerine de asla dokunulmamıştır. Nuri Bey’in tek isteği Adana örneğinde olduğu gibi Hatay’daki Alevilerin Türkçe konuşmalarıydı (Konuralp, Hatay Postası, 13 Mart 1949: 3).

Nuri Bey, Selim Uysal’ı “bir Alevilik cephesi kurmaya muvaffak olmak için bir Emevilik ortaya çıkarmaya çalışmakla” suçlamıştı.(Konuralp, Hatay Postası, 13 Mart 1949: 3).

1936 yılı ortalarında Ankara Halkevi Başkanı Necip Ali Küçüka, Nuri Bey’i Adana CHP Müfettişi Süreyya Özgeevren’e takdim etmiştir. Bu görüşmede Özgeevren, Nuri Bey’e Eti Türkleri hakkındaki tezini benimsediğini ve o zümreye mensup tanındığının olup olmadığını sorduğunda, Nuri Bey’in aklına genç yazarlardan Burhan Sadık Yalçın gelmiş ve “*evet vardır*” diye cevap vermiştir. Özgeevren, Nuri Bey’e “*işte o gecele birlikte imzanız altında bana bir takrir verirsiniz*” demiştir. Nuri Bey, bu teklifi Burhan Sadık Yalçın’a götürmüş ve teklifi Burhan Bey memnuniyetle kabul etmiştir. Bunun üzerine Eti Türk davasını işlemek için ilk girişim Nuri Bey ile kendisi de bir Alevi olan Burhan Sadık Yalçın tarafından yapılmıştır (Konuralp, Hatay Postası, 15 Mart 1949: 1).

Bu ikisi tarafından verilen taktir üzerine Süreyya Özgeevren, Adana'daki Eti Türk büyüklerinden 54 kişiyi Adana Halkevine davet ederek bunlarla bir toplantı yapmış ve şunları söylemiştir (Konuralp, Hatay Postası, 15 Mart 1949: 1, 3): “*Bu memleket Fransız istilasıyla büyük bir imtihan geçirdi. Vatan ve istiklal davasında Türk ve Eti Türklerinin teşkil ettikleri tek cephe bu vatani kurtarmıştır. Yapılacak bir tek hamle var. Bu hamleyi başarmak için yalnız bir şey lazım: hüsnü niyet.*” Toplantıda hazır bulunanların “*emredin, bizde o hüsnü niyeti fazlasıyla göreceksiniz*” demeleri üzerine, Süreyya Bey, onlara “*çarşıda pazarda umumi yerlerde hemşerilerimizin Türkçe konuşmalarını temin için ne lazımsa sizden onu istiyorum*” demiştir. Bunun üzerine toplantıda şu karar alınmıştır (Konuralp, Hatay Postası, 15 Mart 1949: 3):

“*Adana şehrini mıntikalara taksim ve her mıntıkaya beş kişilik bir heyet irşat vazifesini üzerine alacak ve derhal faaliyete geçecek.*”

Ertesi günden itibaren Adana'da bütün mıntikalarda Türkçe konuşurmak için irşatlar başlamış, görülmemiş bir istek, koşuşturma ve süratle bu hareket gelişmiştir. Nuri Bey'e göre 1949'da “*Adana'da birisiyle Arapça konuşmak istesenez o size Türkçe cevap verir*” demiş ve bunun yalnız hüsnü niyetin eseri olduğunu belirtmiştir. Nuri Bey, insan olan kimsede asıl olanın hüsnü niyet olduğu, mezhebi hususiyetlerin kimseyi ilgilendirmedığı, işte bu düşünceyle “*Batinilerin ve Karmatilerin İçyüzü*” adlı kitabın yayınlanmasının doğru olmadığına dair ilk itirazı gazetesinde bizzat kendisinin yaptığını ifade etmiştir. Yine de Selim Uysal gibilerin nazarında samimiyetini ispata yeterli gelmediğinden dert yanmıştır (Konuralp, Hatay Postası, 15 Mart 1949: 3).

Aslında Nuri Bey'in isteği Adana'da olduğu gibi Hatay'da da Alevilerin gündelik konuşmalarında Türkçeyi kullanmalarındadır. Bunun için Selim Uysal'a, bir perşembe günü Antakya'ya gitmesini, köprüden geçer geçmez sol kol üzere olan çarşıdan meydana kadar yürütmesini ve konuşulan dili dinlemesini önermiştir. Bu durumda eğer gerçekten Türklük için çarpan bir kalbe sahipse bundan memnun kalmayacağını ifade etmiştir (Konuralp, Hatay Postası, 16 Mart 1949: 2).

Nuri Bey'in broşürde itiraz ettiği noktalar: Hz. Ömer (r.a)'e dil uzatılması, Şeyh Salih'in Fransızlara karşı isyanı, Lazkiye Alevilerinin hareketlerinin Hatay davasının başlangıç noktası sayılması iddialarıdır (Konuralp, Hatay Postası, 23 Mart 1949: 1).

Selim Uysal'ın broşürünün 9. sahifesinde Şeyh Salih'in liderliğinde Türklük ruhundan ilham alarak Fransızlara karşı bir isyandan bahsedilerek Lazkiye'de Emevi

âlemi içinde yaşayan Aleviler diye bir Emevi tabiri kullanılmıştır. Nuri Bey, Lazkiye muntikasında Sünni Araplar, İsmaililer, Kadmusiler ve Nusayrilerin olduğunu bildiğini ancak Emeviler diye bir grubun olduğunu bilmediğini; aslında broşürü hazırlayanın Sünni diyemeyip Emevi tabirini kullandığını belirterek buna itiraz etmiş ve şunları yazmıştır (Konuralp, Hatay Postası, 25 Mart 1949: 1):

“Şeyh Salih (Elali) isyanında onun üzerine yüklenen Fransız kuvvetlerine, biz üzerimize çekmek için ona bir yardım olmak üzere bu kuvvetleri nümayiş taarruzu yaptık. Şeyh Salih civarındaki Sikeylbiye köyündeki Fransız Emniyet Kara Kolu’na biz Antakya mücahitleri bir baskın yaparak birtakım Fransız Askeri kuvvetini imha ettik. Ve Şeyh Salih’i müşkül durumdan kurtardık. Ve Nesim adında bir mümessilini de Maraş’a Selahattin Adil Paşa’ya biz götürüp getirdik. Gazi Mustafa Kemal Paşa adına Şeyh’e hediye edilen bir Osmanlı filintasını da biz götürdük. Burası doğru, bu, mücadelede iştirak edenlerce ancak iftihara bir vesile olur.

Beni söyletmeye mecbur ettin artık. Bütün Hatay Alevilerinin Millî mücadelemizdeki durumlarını bilenler ölmemiştir.”

Nuri Bey, bu ifadelerin peşine Selim Uysal’a Şeyh Salih Elali ile iftihar ettiği hâlde niçin son Hatay mücadelesinde müspet hareket etmediği, Hz. Ömer’i kötülemekten ne gibi bir fayda temin etmek istediği sorularını yöneltmiştir (Konuralp, Hatay Postası, 25 Mart 1949: 3).

Lazkiye Alevilerinin hareketlerinin Hatay davasının başlangıç noktası sayılması kısmına gelince, Nuri Bey bunun Hatayla hiçbir ilgisinin olmadığını, Şeyh Salih Elali’nin sırf kendi köyüyle alakalı olup yanmasıyla sönmeye bir olan bir olaydan ibaret olduğunu söylemiştir. Bunu Hatayla bütün Lazkiye’ye teşmil etmek bir el çabukluğuyla bu hareketi koca bir Hatay davasının başlangıç noktası saymak ve bununla öğünmekle, Hatay’da Fransızların safında, ona asker Jandarma yazılarak Hatay mücahitleriyle harp etmek fiiliyatıyla nasıl telif edilebileceğini vurgulamıştır. Hatta Lazkiye Alevilerinden bir grubun Sahyun kazasında oturan 1.000 haneye yakın Sünni Arapları, Ermenilerin bile yapmağa kıymadığı bir şekilde katlettikleri ve kılıçtan kurtulan kırk hanelik bir kısmının Ömer Ağa Bitar’ın başkanlığında Antakya’nın Kuseyir köylerine iltica ettiklerini anlatmıştır. Hatay kuvvetleri kumandanı Yüzbaşı Asım Bey’in bizzat kendi kuvvetleriyle bu dindaşların imdadına koşarak aralarını bulmaya uğraşmış ve bir türlü muvaffak olamamıştır. Nuri Bey’e göre bu olayı bilenler çok olduğu gibi bu zavallı mültecilerden iki üç aile de bugün (1949) İskenderun’da ika-

met etmekteydi. Merak edenlerin Sıvacı Ahmet Zir ile Şakir Nabat'tan olayı bütün ayrıntısıyla öğrenebileceklerini de sözlerine eklemiştir. (Konuralp, Hatay Postası, 26 Mart 1949: 1-2).

Nuri Aydın Konuralp'e göre Hataylı ve Arapça konuşan Selim Uysal gibi kimselerin Hatay'da gerçekten bir mücadele verdiği ancak bunların mücadelesi son dakikaya kadar sınımsız sarıldıkları ittifak-ı anasır, usbetül-amelil-kavmi, el-urabe gibi kolları olan ve Hatay için değil, "*El-livail İskenderun*", yani İskenderun livası davası içindi. Bir başka deyişle Hatay'ın Türkiye'ye iltihakı için değil de İskenderun sancağının, Fransız mandasındaki Suriye'ye ilhakı içindi. Bunların bayraklarında ise şu yazılıydı (Konuralp, Hatay Postası, 26 Mart 1949: 2):

"Elsançak İskenderun cüzün layete ceza min Suriyye." Yani İskenderun Suriye'nin kopmaz bir parçasıdır. Nuri Bey, işte bu davanın propagandasını yapanların, Şeyh Salih Ali'nin de Araplık hesabına çalışmış olmalı ki, onun yolunu benimseyip Hatay Fransız mandasında iken Suriye hesabına çalıştıkları kanaatindedir. Bu kanaatinin sebebi de onların plebisitte verdikleri kartlarıdır (Konuralp, Hatay Postası, 26 Mart 1949: 2).

Yukarda uzunca anlatılan Nuri Aydın Konuralp ile Selim Uysal arasındaki tartışma Hataylıları rahatsız etmiştir. Bu, 20 Mart 1949 tarihinde Hatay Postası Gazetesinde yayınlanan tornacı Süleyman Örs'e ait bir yazıdan anlaşılmaktadır. Söz konusu yazıda Tornacı Süleyman Bey, son günlerde Sünnilik Alevilik hakkında yayınlanan risale ve yazıları uygun bulmadığını, bunun yerine öteden beri devam edilen Müslümanlar arasında barışı temin eden gayretlerin devam ettirilmek üzere bu türden neşriyata son verilmesini rica etmiştir. Bununla birlikte cumhuriyet hükümetinin her yerde açmış olduğu okullardaki dersler ve son günlerde başlayan din derslerinin mezhep ayrılıklarını ortadan kaldırarak birliği sağlayacağına olan inancını paylaşmıştır. (Hatay Postası, 20 Mart 1949: 1).

Hatay Alevilerinin İç ve Dış Propagandalar Karşısındaki Tutumu

İncelenen 1938-1950 dönemi içerisinde Hatay Alevileri, gerek ülke içinden gerek dışarıdan bazı olumsuz propaganda girişimleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Dışarıdan gelen propagandaların hemen hepsi Hatay'ın Türkiye'ye katılmasından rahatsızlık duyan Fransızların Suriye'deki Alevileri kullanmalarından kaynaklanmıştır. Fransızlar, Suriye'nin Lazkiye şehrindeki Alevi ileri gelenlerini, Hatay'daki kardeş-

lerini Türklükten vazgeçirmek amacıyla kullanmayı ihmal etmemişlerdir. İskenderun Alevi cemaatinin önde gelen Şeyhlerinden Abdülhamit Tümkaya (1874-1949) bunun güzel bir örneğini teşkil etmektedir (Tekin, 2009: 97). Fransızlar, Lazkiye’den bazı Alevi ileri gelenlerini Tümkaya’ya göndererek kendisini Türklük yolundan çevirmek istemişlerdi. Gelen bu kişilere Şeyh Abdülhamit Tümkaya, “*Benim gittiğim yol ecadımın gittiği yoldur. Dönersem ecdat ruhunu muazzep etmiş olurum.*” diyerek karşılık vermişti. Alevi ileri gelenlerinin “*Size Fransa hükümeti fehimesi Lazkiye’de bir köşk hediye edecek ve orada sultanlar gibi size bir geçim sağlayacaktır.*” demeleri üzerine Şeyh, “*Benim köşküüm büyük Türk milletinin kalbidir. Onu hak edebilirsem ne mutlu bana*” cevabını vermişti (Hatay Postası, 7 Nisan 1949: 1-2).¹⁰

Birinci Dünya Savaşı’nın devam ettiği 1940 yılı ortalarında yabancı radyolar aracılığıyla yapılan olumsuz propagandalar Hatay’da halk arasında huzursuzluk meydana getirmişti. Özellikle Alevilerin, çeşitli merkezlerden yapılan İtalyan ve Almanların çok kuvvetli oldukları mutlaka galip gelecekleri yönündeki tahrik edici radyo yayınları karşısında etkilendikleri göze çarpmaktaydı. Halk arasında öteden beri olumsuz düşünceler peşinde koşan ve her devirde muhalif ruh taşıyan ve halkın sırtından geçinmeyi alışkanlık edinen bir takım şahısların radyo yayını kendi düşüncelerine uydurarak Aleviler arasında yaymak yoluna girdikleri de devletin gözünden kaçmıyordu. CHP Genel Merkezi tarafından yayınlanan tamim üzerine, Antakya Halkevi köycülük kolu derhal faaliyete geçerek civar köyleri dolaşmaya başlamışlar, halkla yaptıkları görüşmeler neticesinde bu olumsuz propagandaların buralara kadar girmiş olduğunu görmüşlerdi (BCA, 490.1.-1013.911.2).

Halkevi Başkanı Sami Bey’in raporuna göre Antakya Halkevi köycülük kolu 5 Haziran 1940 tarihinde Süveydiye mıntıkasına giderek buradaki Alevi vatandaşlar arasında tetkiklere ve olumsuz propagandalara karşı tedbirlerini almaya başlamış, nahiye merkezi olan Levşiye’de özellikle halkı kötü düşüncelere sevk edici tahrirlerin mevcudiyetini görmüştü. Levşiye’den sonra 17 köye daha (Zeytuniye, Kabaklı, Cüdeyde, Magayrun, Mağaracık, Saylıca, Vadirep, Büyük Karaçay, Küçük Karaçay, Çekmece merkez nahiye, Karaksı, Sünberi, Gülderen, Alahan, Bedirge merkez nahi-

¹⁰ 6 Nisan 1949 tarihinde, 75 yaşında olduğu halde vefat eden Abdülhamit Tümkaya’nın cenazesi Ulu Cami’den kaldırılmıştır. İltihaktan önce İdare Meclisi Üyeliğinde bulunan Tümkaya, Hatay davasında işgal güçlerine karşı açıktan cephe almış, bütün tehlikelere rağmen hemşehrilerini evine davet ederek kararlar almış ve vatandaşları doğru yola sevk etmeye çalışmıştır. Hatay’ın iç durumunu anlatmak üzere Ankara’ya gitmekten de çekinmemiştir. “Hayat” olan aile adını Ankara’da atmış ve “Tümkaya” soyadını almıştır (Hatay Postası, 7 Nisan 1949).

ye, Harbiye merkez nahiye ve çevresine) geziler yapılmış, tetkikler neticesinde henüz fesatçıların buralara kadar sokulamadıkları görülerek gerekli önleyici tedbirler alınmıştı (BCA, 490.1.-1013.911.2).

Antakya’da ise olumsuz propagandaların merkezi Eti Türkleriyle meskûn bulunan Affan mahallesiydi. Burada da gerek partice ve gerek Halkevinde lazım gelen tedbirler alınmış, özellikle yabancı radyo yayınlarının umumi mahallerde dinlenilmesine engel olunmuştu. Ayrıca Halkevi köycülük kolu sonraki gezilerini Yayladağı kazasıyla merkeze bağlı nahiyelerden Kuseyr nahiyelerine yapacaktı (BCA, 490.1.-1013.911.2).

Bu durum karşısında halkı bilinçlendirmek üzere Parti Müfettişi Hasan Reşit Tankut tarafından 15 Haziran 1940 Cuma günü saat 17.30’da Belediye önünde bir konuşma yapılmış büyük bir halk kitlesi tarafından Halkevi hoparlörü vasıtasıyla dinlenmiştir. Antakya Halkevi Başkanı Sami Azmi Bey’in bildirdiğine göre 1940 Temmuz ayında merkezden gelen emir ve direktifler yönünde Antakya Halkevi üyeleri vilayet merkezine bağlı nahiye ve köylerin hemen hepsini dolaşmıştı. Gezilen köylerin önemine göre bazılarında gece kalınarak hasbihaller derinleştirilmiş, Türkiye’nin o zamanki dünya hadiseleri karşısındaki vaziyeti ve gizli kuvvetlerin faaliyeti ve bunlarla mücadele esasları üzerinde uygun bir şekilde vatandaşlar aydınlatılmıştı (BCA, 490.1.-1013.911.2).

Ülke içerisindeki olumsuz propagandalar ise Sünnilik ve Alevilik karşıtlığı üzerine yapılmıştır. Hatay’da Sünni ve Aleviler arasında incelenen dönem içerisinde kayda değer ihtilaf ve çatışma olmadığı gibi siyasi partiler de bu hassas konuya azami derecede dikkat etmeye çalışmışlardı. Hatay vilayeti sosyal durumu bakımından çeşitli mezhep topluluklarının bir arada yaşadığı bir yerdi. Bu açıdan partiler, Hatay’a diğer vilayetlere göre özel bir önem göstermişlerdi. Ancak yine de bazı hadiselerin önüne geçilememiş ve Hatay’da 1948 yılı sonlarında Armutlu mahallesinin belediye sınırları içerisine alınması için yapılan referandum esnasında Sünnilik ve Alevilik tartışmaları yaşanmış ve sonrasında bazı istenmeyen hadiseler meydana gelmişti. CHP’li yerel yöneticiler tarafından genel merkeze gönderilen raporlara göre; referandum sürecinde Hatay DP mensupları tarafından halk arasında çok kötü ve tehlikeli sonuçlar doğurabilecek şu propaganda yürütülmüştü: *“Alevi olan “Evet”, Müslüman ve Türk olan “hayır” reyini kullanır.”* Şehrin bir mahallesi sayılan bir köyün belediye sınırları içine alınması gibi basit bir referandumu büyük bir siyasi mesele şekline sokarak Ale-

vi ve Sünni Türkler arasında fesat tohumu saçan bu olumsuz propagandaların tesiriyle, Alevi ve Sünni Türk gençleri arasında kısa süreli fakat kanlı bir çatışma olmuştur (BCA, 490.01.442.1828.1; Atayolu, 3 Aralık 1948: 1-2).¹¹

Hatay CHP İl Başkanı Selim Çelenk'e göre bu olay, DP'nin kendi mensupları arasında da menfi yankılar doğurmuş ve birçok DP'li üye istifaya ederek bu partiden ayrılmışlardı. İstifa edenlerden bir kısmı, CHP ocaklarına başvurarak CHP'ye girmişlerdi. Alevi Türkler arasında DP'ye karşı genel bir hoşnutsuzluk başlamış ve bu partide hemen hemen hiçbir Alevi Türk kalmamıştı. Halk arasında, DP'ye karşı uyanan genel hoşnutsuzluktan CHP'li yerel yöneticilerin faydalanmaya çalıştığını; bununla birlikte mezhep ayrılığına yol açan Alevi-Sünni meselesinin olumsuz sonuçlarının giderilmesi gayreti içine girildiğini söylemek gerekir (BCA, 490.01.442.1828.1).

Bütün çabalara rağmen Hatay'da partiler arasındaki Sünnilik ve Alevilik tartışmaları 1949 yılı ilk yarısında da devam etmiş ve bu, Hatay DP il idare kurulu raporuna ve dolayısıyla yerel basına da yansımıştı. Raporda, CHP mezhep ihtilaflarını körüklemek suretiyle kendisine bir zemin hazırlamaya çalışmakla ve DP'yi Alevi düşmanı göstermekle suçlanmaktaydı. DP'liler Alevi-Sünni ayrımı yapacak birinin partilerinin içinde yer alamayacağını ilan etmişlerdi (İleri Hürriyet, 8 Nisan 1949).

Öte yandan DP'lilere göre söz konusu propaganda usulü 1950 genel seçimleri sonrası CHP Hatay teşkilatı tarafından kullanılmıştı. İktidarı kaybeden CHP mensupları 1950 yılı ortalarında Hatay'da Alevilik-Sünnilik propagandasına başvurarak Muhtar ve İhtiyar Heyeti, Belediye ve Vilayet Genel Meclisi seçimlerinde taraftarlarını artırmayı ve seçimi kazanmayı amaçlamışlardı. Bunun için de DP'nin Sünnileri Alevilere karşı üstün tuttuğu ve DP iktidarının Aleviliği yok etmeyi hedeflediği propagandasını, özellikle Alevilerin yoğun olarak yaşadıkları Samandağı ilçesine bağlı köylerde yaymaya çalışmışlardı. Yeniol Gazetesi yazarı Şekip İnal'a göre Hatay Alevileri bu oyuna alet olmamışlar, bu propagandayı yapanlara bizzat Alevilerin kendileri engel olmuşlardır (İnal, Yeniol, 31 Temmuz 1950: 1, 3).

¹¹ Armutlu köyünün şehir belediyesi sınırlarına alınması için yapılan seçimlerde CHP ve DP mensupları arasında meydana gelen hadiselerde, bir genç hayatını kaybetmiş ve üç genç de yaralanmıştı. Bu seçimlerde, CHP, Armutlu köyünün şehir belediye sınırları içine alınması, DP ise alınmaması için çalışmıştı (Atayolu, 1, 2 Aralık 1948). Armutlu referandumu için 28 Kasım 1948 Pazar günü oylama yapılmıştır (BCA, 490.01.442.1828.1).

Sonuç

Hatay Alevileri, Hatay il merkezi başta olmak üzere, İskenderun, Samandağı, Altınözü ilçe merkezleri ve bazı köylerinde yaşamaktadır. Türkiye, bölgedeki Alevileri kazanmak ve onlara kendi unsuru olduğunu benimsetmek için gerek iltihak sürecinde gerekse sonrasında elinden gelen çabayı sarf etmiştir.

Türkiye, Alevilerin yoğun olarak yaşadığı Hatay üzerindeki politikasını Türklerle kısmen de Alevi Türkleriyle yürütmüştür. Bu çerçevede Hatay halkını bir bütün olarak ele almış, mezhep ayrılıklarını körükleyecek açıklamalardan kaçınmıştır. Bunun yerine resmi açıklamalar ve kayıtlarda Alevi/Nusayrileri, Eti Türkü veya Alevi Türkü olarak nitelendirmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki, Hatay'daki Alevi ileri gelenleri de yazışmalarda kendilerini aynı şekilde tanımlamışlardır. Netice olarak da iltihak sürecinde bu politikasının semeresini görmüştür.

Bu arada Fransızlar da bölgenin dini ve politik yapısını çok iyi bildikleri için, Alevi toplumunu kendi taraflarına çekmek istemişler, bunu gerek manda idaresi döneminde gerekse Hatay'ın anavatana katılmasından sonra da sürdürmüşlerdir.

Belgelerde kullanılan dilden hareketle devlet, Hatay'daki Alevileri Türk milletini meydana getiren unsurlardan biri olarak kabul etmiş ve bunlara yönelik politikalar geliştirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede buradaki Alevilerin Türkleştirilmesi için Türk dilini ve kültürünü aşılacak eğitim politikaları geliştirilmiştir. Politikaların uygulanması için de bölgedeki Millî Eğitime ait okullarla CHP'nin bir kolu olan halkevleri kullanılmıştır.

Ancak yürütülen bütün çalışmalara rağmen 1940'ların sonuna kadar Hatay'daki Alevilere, günlük hayatta Türkçeyi kullanmak benimsetilememiştir. Dolayısıyla bu sorun Hatay Türk münevverlerini üzen bir durum haline gelmiş ve Türk-Alevi münevverleri arasında bir tartışma ve çatışma zemini oluşturmuştur. Zaman zaman Sünnilik-Alevilik tartışma ve çatışmaları gündeme gelmişse de bu devam ettirilmemiş, Hatay'ın tarihinden getirdiği hoşgörü ve farklılıklara saygı değerleri çerçevesinde kalıcı bir soruna dönüştürülmeden aşılmıştır.

KAYNAKÇA:

Aksoy, E. (2010). "Nusayrilerin Sosyal Yapıları ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye'de Yaşayan Bu Topluluğa Devletin Yaklaşımları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54, 199-212.

Asker, A. (2005). Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne Katılımı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Balcı, Ş. (1945). "Daha İyi Düşünmek, Daha İyi Yapmak İçin", *Yenigün*, 24 Ocak.

Bilgin, V. (1947). "Tarih Boyunca Irk Bakımından Suriye", Atayolu, 16 Ocak.

CHP Beşinci Büyük Kurultay Zabıtları 29 Mayıs-3 Haziran 1939, Ankara: Ulus Basımevi.

"CHP'den İstifa Avukat Mehmet Cerep DP'ye Girdi", *Yenihatay*, 11 Temmuz 1946.

Çelenk, S. (1997). Hatay'ın Kurtuluş Mücadelesi Anıları, Haz. Günay Çelenk, Antakya, Antakya Gazeteciler Cemiyeti Yayın No: 3.

Çelik, Ş. (2014). Hatay'da Siyasi Hayat (1939-1950), Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, Y. (2012). "Hatay'da Siyasi Çekişmeler ve Türkiye'nin Politikası (1936-1938)", *History Studies International Journal Of History*, Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, 47-72.

"Demokrat Parti Başkanına Cevap", Atayolu, 3 Aralık 1948.

"DP İl Kongresi Antakya'da Yapıldı", İskenderun, 5 Nisan 1949: 1.

"Demokrat Parti İl Kongresi", İleri Hürriyet, 5 Nisan 1949: 3.

"Demokrat Parti İl Kongresi Dün Toplandı", Atayolu, 19 Ocak 1948: 2.

Duran, Y. (2010). İskenderun Sancağında Fransız Mandası, Ankara: Alter Yayıncılık.

Gökpınar, A. Z. (2013). "Nusayriler, İslamlaştırma Politikası ve Türklük Mefhumu", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 8, 39-63.

Gülçiçek, A. D. (2014). "Nusayri Aleviler", <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr>. 12.09.2014.

Hatay 1973 İl Yıllığı, Adana: Kemal Matbaası.

"Hatay DP İl İdare Kurulu Raporu", *İleri Hürriyet*, 8 Nisan 1949.

“Hatay Postası Yazı İşleri Müdürlüğüne”, *Hatay Postası*, 20 Mart 1949.

İnal, Ş. (1950). “Alevi Vatandaşlarımız Parti Propagandasına Alet Edilemez”, *Yeni Yol*, 31 Temmuz.

Öztürk, K. (1998). Türk Parlamento Tarihi, TBMM, 9. Dönem, 1950-1954, C. 7, TBMM, Ankara: Vakıf Yayınları.

Konuralp, N. A. (1970). Hatay Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi, İskenderun: Hatay Postası Gazete ve Basımevi.

_____, (1948). “Hatay İskan Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Hatay Postası*, 18 Eylül.

_____, (1948). “Suriye’deki Karışıklık”, *Hatay Postası*, 19 Aralık.

_____, (1949). “Yırtılan Bir Maske Var Bu Maske Acep Kimin Maskesi?”, *Hatay Postası*, 13 Mart.

Melek, A. (1986). Hatay Nasıl Kurtuldu?, Ankara: TTK Yayınları.

“Milletvekili Adayları”, *Yeni Hatay*, 19 Temmuz 1946.

Pehlivanlı, H. ve diğerleri. (2001). Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939), Ankara: Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi.

Selçuk, H. (1971). Hatay’ın O Günleri, İstanbul.

Siliöz, R. (1937). Hatay İli ve Milli Mücadele Yılları, Bursa: Ankara Kitapevi.

Sökmen, T. (1978). Hatay’ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar, Ankara: TTK Yayınları.

“Süveydiye Halkodası Başkanlığı”, *Atayolu*, 5 Şubat 1946.

“Şeyh Abdülhamit Tümkeya’yı kaybettik”, *Hatay Postası*, 7 Nisan 1949.

TBMM ALBÜMÜ 1920-2010, (2010): 1. Cilt: 1920-1950, Ankara.

Tekin, M. (2009). Atatürk’ün Vazgeçilmez Davası Hatay, Antakya: Mehmet Tekin Yayınları.

_____, (2009). Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları, Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.

Tunçay, M. (1940). “Hatay Sorunu ve TBMM”, Haz. SİTD, Türk Parlamen-
tocoluğunun İlk Yüzyılı 1876-1976, Ankara: Ajans-Türk Gazetecilik ve Matbaacılık
Sanayi.

Uran, H. (2008). Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950),
İstanbul: TİBKY.

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 030-0-010-000-000-223-505-57.

BCA, 030-0-010-000-000-223-508-13.

BCA, 030-0-010-000-000-180-246-3.

BCA, 490.1.0.0-510.2048.1.

BCA, 490.1.0.0.926.606.1.

BCA, 490.01.1060.1071.1.

BCA, 490.1.0.0-584.17.1.

BCA, 490.01.271.1084.1.

BCA, 490.01.302.1223.1.

BCA, 490.01.302.1224.2.

BCA, 490.01.1004.877.2.

BCA, 490.01.1038.995.1.

BCA, 490.01.1126.110.3.

BCA, 490.1.-1013.911.2.

BCA, 490.01.442.1828.1.

BCA, 490.01.845.345.2.

BCA, 490.1.571.2273.1.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane Arşivi

TBMM Kütüphane Arşivi, HT_1228_1_7

TBMM Kütüphanesi Arşivi, HT_1400_1_8

EINIGE NOTIZEN ÜBER DIE ALEVITEN AUS HATAY(NUSAYRIANER)

(1938-1950)

Asst. Prof. Şemsettin ÇELİK¹²

Fazit

Frankreich, das Hatay, mit dem Vertrag von Ankara im Jahre 1921 aus der Türkei ausschloss, wollte es 1963 an Syrien binden. Die Türkei, die das verhindern wollte, war im Bemühen die Aleviten, die während der Herrschaft unter Frankreich durch die Propaganda für das Arabertum, sich von der türkischen Kultur abzuwenden, zurückzugewinnen. In diesem Rahmen wurden sowohl nach, als auch vor der Angliederung, politische, soziale, kulturelle, wirtschaftliche und bildungspolitische Maßnahmen für die Gegend entwickelt. Die Mehrheit der alevitischen Gemeinde, gegenüber den anderen Gemeinden in Hatay, sorgte dafür, dass diese Maßnahmen sich auf die Aleviten in Hatay konzentrierten. Deshalb bemühte sich die Türkei besonders darum, in den Wahlen über die Unabhängigkeit von Hatay, vor der Angliederung an die Türkei, die Unterstützung der Aleviten in Hatay zu sichern. Die Bemühungen zahlten sich aus und die Mehrheit der Aleviten in Hatay stimmte dafür, in der Türkei zu bleiben, während andere Hatay verlassen mussten. Jedoch suchten einige dieser, Ende der 1940er Jahre, wieder Wege in die Türkei zurückzukehren. Auf der anderen Seite wuchsen unter den Aleviten in Hatay wichtige politische Persönlichkeiten, wie Mehmet Cerep, Suphi Bedir Uluç, Ali Şelhum Devrim, Zeynelabidin Cilli, Abdullah Cilli, auf, die eine bedeutende Rolle in der Politik Hatays' spielten. Das Süveydiye Bezirk, die Bezirkskreise Harbiye und Arsuz waren die Orte, an denen die Aleviten in Hatay mehrheitlich lebten, während es auf der anderen Seite der Grenze in Syrien Latakia, war. Die Einwohnerzahl des Bezirks Süveydiye betrug Ende des Jahres 1942 18.000. Während Anfang des Jahres 1947 in ganz Syrien mehr als 250.000 Aleviten lebten, waren es in der Türkei nur in Hatay schon 70.000. Nach dem Zeitzeugen Vedi Bilgin hatten die Aleviten in Hatay nichts mit den Arabern zu tun und konnten perfekt Türkisch sprechen. Jedoch bestanden sie, wies es Nuri Aydın Konuralp auch erklärte, darauf Arabisch zu sprechen. Das kann daran liegen, dass sie ihre Bindung an ihre Wurzeln nicht verlieren wollten. Also ist der Prüfstein der Maßnahmen für die Alevi-

---

¹² Universität Bayburt, Erziehungswissenschaftliche Fakultät Bayburt, Grundschulausbildungs-Lehrbeauftragter für die Geschichte der Türkischen Republik.

ten aus Hatay, die Eröffnung der Kurse und Schulen, um ihnen Türkisch beizubringen. In diesem Kontext hatten die Volkshäuser und Volkszimmer, die eine Nebeneinrichtung der CHP (Republikanische Volkspartei) waren, große Arbeit zu leisten. In den von türkischen Aleviten bewohnten Orten wurden in Volkshäusern und Volkszimmern Nachhilfe und Kurse für Türkisch eröffnet, sportliche Aktivitäten, zur Verankerung der türkischen Kultur veranstaltet und Konferenzen gemacht. Jedoch, als in Süveydiye der erhoffte Erfolg ausblieb, wurde vom Parteirevisor der CHP, Rahmi Apak, persönlich, Dr. Vedi Bilgin zum Präsident des Volkshauses ernannt. Das Sprachproblem der Aleviten in Hatay wurde, trotz allen Maßnahmen, bis Ende der 1940er Jahre nicht gelöst und die Situation fand sogar in den Anfängen des Jahres 1949 ihren Platz der Lokalpresse. Die Diskussion über das Aleviten und das Sunnitentum zwischen Nuri Aydın Konurlap und Selim Uysal in den Medien wurde zu einem Thema, was auch das Volk störte. Nuri Bey, der auch eines der Mitstreiter war, wollte dass die Aleviten in Hatay, wie die Aleviten in Aadana, in ihrem Alltag Türkisch sprechen. Auf der anderen Seite, gab es sowohl vom Inland als auch vom Ausland Propaganda gegen die Aleviten. Die politischen Parteien in Hatay brachten das Thema des Aleviten- und Sunnitentums von Zeit zu Zeit zum Ausdruck, besonders 1946 und danach, und es gab unerfreuliche Erlebnisse, doch wurde die Situation nicht zugespitzt. Die politischen Parteien und die lokalen Politiker versuchten auf das sensible Thema aufmerksam zu machen und mieden es unter dem Volk eine diskriminierende Sprache zu benutzen. Währenddessen wollten die Franzosen, da sie die religiöse und politische Struktur des Gebietes gut kannten, die alevitische Gemeinschaft für sich gewinnen und betrieben dies sowohl während der Mandatsleitung als auch nach der Angliederung Hatays an die Türkei. Die negative Propaganda, die während des Ersten Weltkrieges 1940, durch ausländische Radios, gegen die Aleviten in Hatay betrieben wurde, beeinflusste sie sehr. Sowohl die Maßnahmen des Staates, als auch das ruhige Verhalten der Aleviten in Hatay machten die Propaganda wirkungslos. Die Türkei, führte ihre Politik in Hatay, mit den Türken, zum Teil auch mit den alevitischen Türken durch. In diesem Kontext behandelte sie die Bevölkerung Hatays als Ganzes und mied es Konfessionsdiskriminierende Äußerungen zu machen. Stattdessen bezeichnete sie sie als, Alevite/ Nusarianer, Eti Türke, oder alevitischer Türke. Es ist auch zu nennen, dass führende Aleviten in Hatay sich in Schriften ebenfalls so bezeichneten. Schließlich zahlte sich diese Politik der Türkei während der Angliederungszeit aus.

Schlüsselbegriffe: Aleviten aus Hatay, Hatay, Angliederung, Presse, Bildung, Türkisch, Volkshäuser, Volkszimmer.